Ushqyr oila! Biikke samǵa! Álemdi sharla!

Farabı shákirti

www.farabishakirti.kz
@farabishakirti.kz
@farabishakirti.kz

№12
ЖЕЛТОҚСАН
2023

ЗЕРЕК ЖАСӨСПІРІМДЕРГЕ АРНАЛҒАН РЕСПУБЛИКАЛЫҚ БАСЫЛЫМ

Абай атындағы
Қазақ Ұлттық опера және балет театры

Алматы

Құрметті ата-ана!

Ұл-қызыңыздың шығармашылықпен айналысатыны сөзсіз. Алайда жазған мақаласын, шығарған өлеңі мен жетістігін, салған суреттерін жариялайтын журнал бар, «Farabi shakirti» - деп аталады.

Журналға келесі 2024 жылға жазылу басталды.
Индекс 76081

Қала бойынша:	Ауыл/село:
1 ай – 526,90.	1 ай – 531,20.
6 айға – 3161,80.	6 айға – 3187,20.
12 айға – 6322,80.	12 айға – 6374,40.

Журналдың электрондық нұсқасына да жазылуға болады.
Индекс 26081

	6 ай	12 ай
Қала бойынша:	6 ай – 3079,80.	12 ай – 6159,60.
Ауыл/село:	3105,60,	6211,20.

Балаңызға қай нұсқаны жазып берсеңіз де тиімді.

farabishakirti.kz;

farabishakirti.kz әлеуметтік парақшаларымызды ақтарып, қараңыз!

farabishakirti.kz әлеуметтік желісінде де бармыз. Тел: **87017309312**

Farabı shákirti

№12 (52) желтоқсан, 2023 жыл

Журнал 2019 жылдың наурыз айынан бастап, айына 1 рет шығады (Электронды нұсқа).

Шығарушы және меншік иесі
«MODERN MEDIA ALMATY» ЖШС

Директор-Бас редактор: **Жанастан КУЧУКОВА**
Тілшілер: **Жұлдыз ӘБІЛ,**
Тамила ИБРАГИМОВА
Безендіруші-дизайнер: **Раушан БАҚЫТЖАН**

Редакцияның мекенжайы: 040600
Алматы облысы, Ұзынағаш, Тәуелсіздік, 81
87017309312
E-mail: farabi_shakirti@mail.ru
ТАРАЛЫМЫ– 228 ДАНА

Зерек жасөспірімдерге арналған Республикалық басылым

Журнал Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 28.01. 2019 жылы тіркеліп, №17481-Ж куәлігі берілді.

***

Сайт Қазақстан Республикасы Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінде 17.02.2021 жылы тіркеліп №KZ43VPY00032526 куәлігі берілді.

***

Жарнама мен хабарландырулар жарнама берушінің қалаған тілінде жарияланады.

***

Журнал материалдарын көшіріп басу үшін міндетті түрде редакцияның рұқсаты керек.

***

Журнал бетінде жарияланған оқырмандарымыздың көзқарасы мен олардың шығармаларының нақтылығы үшін редакция жауап бермейді.

Журналдың электронды нұсқасы «Farabi shákirti» редакциясында қапталды.

Майлықожаның термесі

Армысың ата-әже, қариялар
Елімнің шежіресі, дариялар
Армысың, аға-жеңгей, белестерім
Ақылшым, маған берген кеңестерің.
Армысың, құрбы-құрдас, жолдастарым,
Өзімнің бірге ойнаған құрдастарым.
Осындай достарымның тойларында-ей
Өзімше осылай бір ән бастадым.
Атасы жақсы қандай-ды
Перзент қамын ойлайды
Перзентім адам болсын деп
Қылығына тоймайды.
Анасы жақсы қандай-ды
Қамқорлығы таудай-ды
Қалқам деп шықса алдыңнан
Кеудеңде қайғы қалмайды.
Ағасы жақсы қандай-ды
Алдында асқар таудай-ды.
Сүйінгенде сүйініш, құлағанда қолдайды
Інісі жақсы қандай-ды
Айтқан бір тілді алғай-ды
Ақылменен іс істеп
Бетіңе күйе салмайды.
Қарындас деген мейман дос
Сірә да қапы қалмайды,
Қиын іс түссе басыңа
Туысқан қамын ойлайды.
Жеңгесі жақсы қандай-ды
Шаршап бір келсең жұмыстан
Төсегің қамын салғай-ды
Келіп тұрса ашуың
Айналайын мырзаш деп
Басыңнан сипап алдайды.
Ағайын жақсы қандай-ды
Туысқандық қалмайды
Жездесі жақсы қандай-ды
Әкеден кемі болмайды.
Жиені жақсы қандай-ды
Бөліп бір жеген нандай-ды
Нағашы жақсы қандай-ды
Үзілген жерді жалғайды.
Осының бәрі бар болса,
Есен де аман сау болса
Айналайын, жақсылар
Бақ-дәулет келіп басыңа
Өзі оралып қонбай ма?

Matinder.kz

Табылды Досымов

Желтоқсандағы жыр

«Мен – қазақпын!..»
Ж. Молдағалиев

Мен - қазақпын, жүре алмайтын
Шаттанбаса, күлмесе.
Мен - қазақпын,
Ішкен асын тастай салар жыр десе.
Мен - қазақпын,
Ашуланып, талақ қылар тірлікті,
Шайға бола бір кесе...

Мен бұл күнде құл емеспін,
Күң емеспін, Азатпын!
Енді азатпын,
Басымыздан өткен талай тозақ күн.
Мен - қазақпын,
Жалғыз атын сыйға арнайтын қонаққа,
Ертесіне қиналмайтын қазақпын.

Мен - қазақпын,
Басқа жанмын деп айтуға жоқ дәрмен.
Мен - қазақпын,
Азапты да, ғажапты да көп көрген.
Мен - қазақпын,
Жүрегімде шырылдаған шындықты
Жасқамаңдар шоқпармен!...

Мен - қазақпын, мен - қазақпын,
Қазақпын деп айтамән.
Халқым үшін қан-додаға кірмей
қалай жай табам?!
Менің қаным тіберенсе,
Тентек Каспий секілді,
Қинайтұғын, ұйымайтұғын,
Арнасына сыймайтұғын қайтадан...

Абдрахман Асылбек

Он алтыншы желтоқсан

Еркін өскен ертеден ел екенбіз,
Кең даладай мейірлі, кең екенбіз.
Байлықпенен жарасқан берекеміз.
Көп қой біздің думан-той, мерекеміз.
Көкпар тартып, бәйгелеп қыр басында,
Думандатып тойлаймыз жыл басын да.
Дүниеге іңгәлап бала келсе,
Туған күнін тойлаймыз, бір жасын да.
Айта берсек термелеп, тойымыз көп,
Тойға сояр ту бие, қойымыз көп.
Тойлап жатсақ әр күнді қуанышты,
Тоқтау салмас ешкім де қойыңыз деп.
Тойы бар ғой тойдың да жарқылдаған,
Халқымыздың қадамы қарқындаған.
Қой үстіне бозторғай ұялаған,
Бүгінгідей қайда бар жарқын заман?
Астана етіп аялар Ақорданы,
Тәуелсіздік еді ғой ел арманы.
Жиырмасыншы ғасырда қол жеткізіп,
Ел болдық қой еңселі, кең арналы.
Он алтыншы желтоқсан – ұранымыз,
Он алтыншы желтоқсан – жыр-әніміз.
Тойламасақ бұл тойды дүрілдетіп,
Қалың елдің алдында күнәліміз.
Бұл күн үшін күрескен бабалар да,
Бұл күн үшін тірескен ағалар да.
Бұл күнді біз ерекше қастерлейік,
Өмір-өзен тоқтаусыз ағады алға.

Шөмішбай Сариев

Желтоқсан

Дауылға – желтоқсанның желі айналды,
Ашуға мінді Алатау кәрі айбарлы;
Күтпеген іс ақыры не болар деп,
Күллі әлем Алматыға қарай қалды!
Кез емес жаугершілік «аттан» атты,
Алаңның шеруі емес салтанатты.
Қытымыр қыстың басы сол бір айда,
Желтоқсан желі әлемді жалт қаратты!
Солайша таудан бір сел тасып өтті,
Оятып, ойға салып басым көпті;
Бар ауыл ішкен асын жерге қойып,
Бауыр ет баланы ойлап жасын төкті.
Айтысса сабыр-сезім, ақыл-күмән,
Тойтарыс беру қиын батыл бұған,
Дем берді басын оққа байлап шығып,
Алғашқы сөз алғанда ақын Жұбан!
Әр жүрек секем алды төнер оқтан,
Бір дауыл көтеріліп келе жатқан,
Ең алғашқы ақындық бір ауыз сөз
Ел – халқын сақтады аман сел – апаттан!
Сол сөзінен ақынның басталды да,
Ашылып сала берді аспан мына,
Сел тоқтап, кәрі Алатау бір дем алды,
Салғанмен сергелдеңге қашқан жыра!
Ақын аға! Өзіңе — жырға келдім,
Жүрегіне айналдың туған елдің.
Тоқтау айтқан ақындық бір сөзіңнен,
Бұл күнде бәрі өзгерді күллі әлемнің!
Қазағың қозғағанда ел – ғаламды,
Қорғағандай қорғадың бел баланды.
Желбіреп желтоқсанның кекілдері,
Тоғысып туған жерге – Елге оралды!
Жұбан аға! Жыр демің – ел тынысың,
Толғандың теңізіңнің толқыны үшін.
«Мың өліп, мың тірілген» ақын едің,
Қазағың аман болса – Сен тірісің!
Тербетіп толқын – сезім бойды алып бір,
Тау шыңын – ызғарды мұз ой қарып тұр.
Желтоқсанның желінен айыға алмай,
Алатау әлі күнге ойланып тұр!

Жұмекен Нәжімеденов

Желтоқсан

Жапырақтың сарысы, қызылдары
қызыл-сары дыбыс боп ызыңдады.
Ербеңдейді не біліп бұта басы? —
жұтамашы, табиғат, жұтамашы.
Кей ағаштың лыпасыз тұрғаны оғаш
жел өтінде тыртиып тыр-жалаңаш.
Нені ұғынды, суық жел, нені аяды?
Жақыны жоқ,
Жанашыр болмай әрі,
Өгей шеше үйінен қуып шыққан
Жетім қыздай кей ағаш сол баяғы.
Сұмырай көшіп жатыр ма, сұқсұр қонып
Күлкі, әзіл де естілді сұп-сұр болып.
Әне, аспанның күн жатыр шетін ала —
шуақта отыр үш мысық, екі бала.
Ар жағында ұлы ызғар сезіліп тұр,
жылтырайтын дүниенің беті ғана.
Жапырақ жасыл кезінде білінбейтін
жүгіріп жүр бір бояу, бір үн бейпіл.
Тастың-дағы таныдым бүгін кейпін.
Құс еттенді терісі кәрі еменнің,
тізесінің дірілін және көрдім.
Біткен бе анау көмекей-құлқын құлы —
Көгерткен кім бұлақты қылқындырып?

Дереккөзі: bilim-all.kz
Суреттер «Уикипедия» ашық энциклопедиясынан алынды.

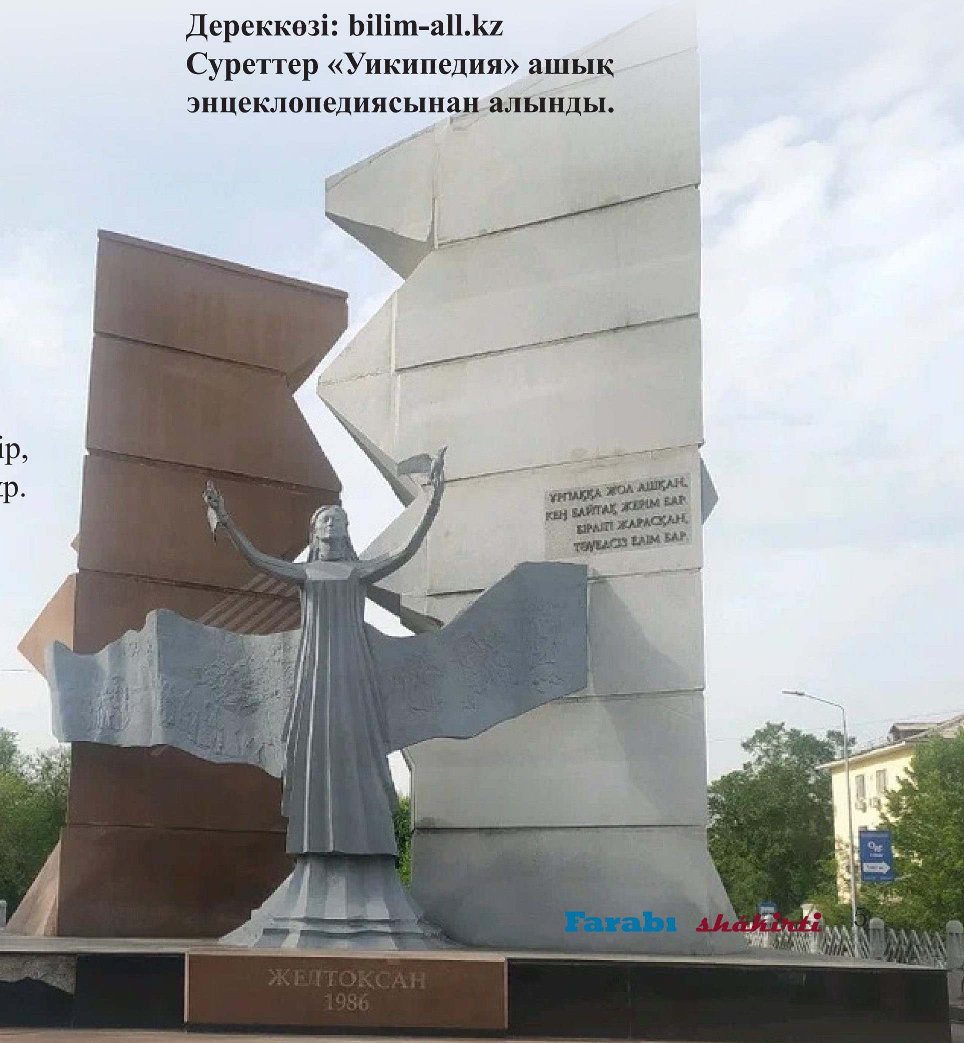

Біздің мамандар Әбу Насыр әл-Фараби қолжазбасының көшірмесін тапты

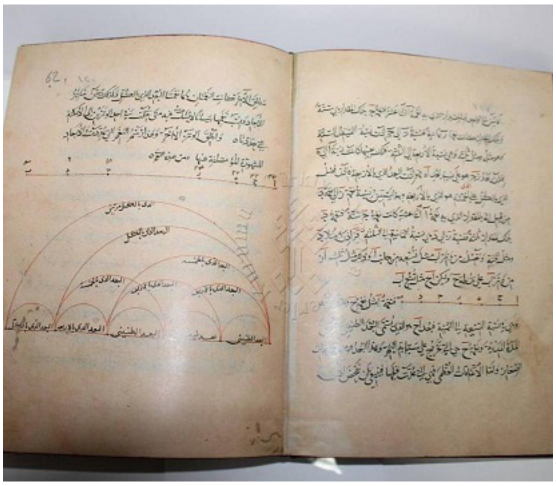

Қолжазбалар және сирек кітаптар ұлттық орталығының мамандары Түркиядан табылған ұлы ойшыл, ғұлама, ғалым Әбу Насыр әл-Фараби қолжазбасының көшірмесін жарыққа шығарды, – деп хабарлайды E-history.kz Мәдениет және ақпарат министрлігінің ресми сайтына сілтеме жасап.

Ұлы ойшылдың бірегей қолжазбасы Түркияға жұмыс сапары кезінде Сүлеймания кітапханасынан табылды.

«Музыка саласына кіріспе» еңбегі 1257 жылдың 3 маусымында жарық көрген. Араб тілінде жазылған қолжазба 243 беттен тұрады. Аталған туынды күні бүгінге дейін толық зерттелмеген.

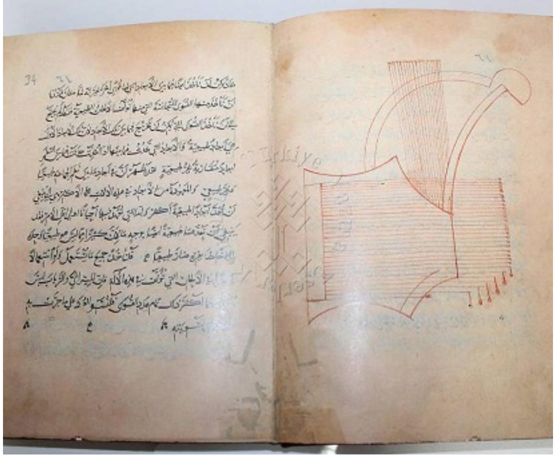

Реставратор маман Жансерік Бейсенқұловтың айтуынша, қолжазбаның көшірмесі табылғаннан кейін үш апта ішінде басып шығарылған.

«Музыкалық салаға кіріспе» қолжазбасы үш бөлімнен тұрады. Еңбекте музыкалық өнердің принциптері, негізгі терминдер және музыка пәні қамтылған. Кітапта музыкалық аспаптар мен әр түрлі әуендердің шығармаларына, категориясына және басқа да аспектілеріне кеңінен тоқталған.

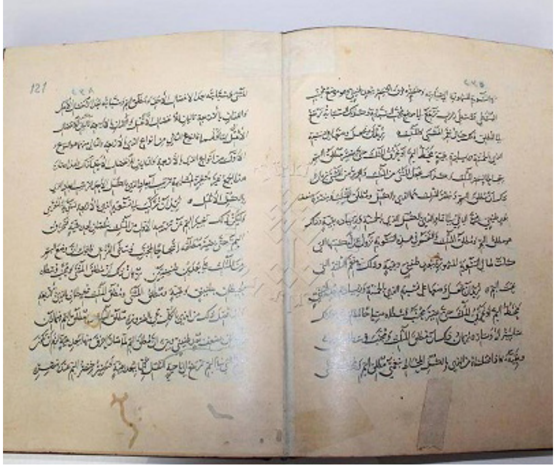

Қолжазбалар және сирек кітаптар ұлттық орталығының мамандары 2022 жылы «Архив-2025» жобасы аясында Ресей, Татарстан және Башқұртстан Республикалары, Түркия, Венгрия, Үндістан, Иран Ислам Республикасы, Мысыр және Катар мемлекеттеріне 11 ғылыми-іздестіру жұмыстарын жүргізді. Олар тарихи құжаттарды зерттеу және сақтау бойынша түрлі жобаларды іске асырды.

Мамандар отандық және шетелдік архивтер мен музейлерден кітапханалар мен ғылыми орталықтардан Қазақстан тарихы бойынша құжаттар мен материалдарды іздеу-анықтау, көшірмесін алу жұмыстарын жүргізіп, тарихи құжаттардың көшірмелерін елге әкелді.

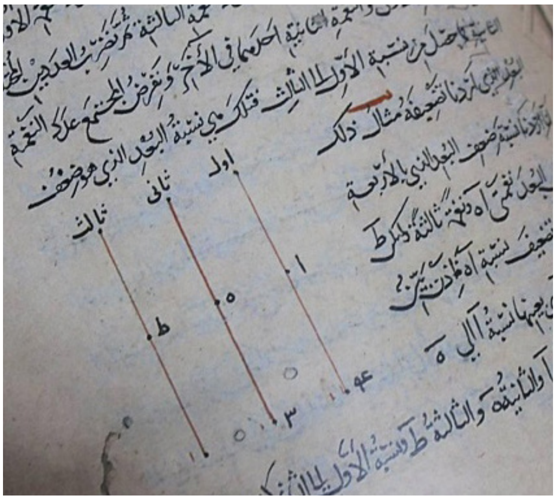

ҚР МАМ архив, құжаттама және кітап комитетінің төрағасы Қуат Бораштың айтуынша, қазіргі таңда тарихымыздың ақтаңдақ беттерін түгендеп, тың деректермен толықтыру мақсатында елге жеткізілген қолжазбалар мен архивтік құжаттар мамандардың қатысуымен зерттелуде.

Барлық құжаттарды ғылыми айналымға енгізу жоспарланған.

Автор: E-history.kz

Ақжол Герой «Ел қорғаны» медалімен марапатталды

Бір автобустың жолаушыларын аман алып қалған оқушы – бүгінгі күннің бала батыры

Ақжол Геройға аталған наградыны қорғаныс ведомствосы басшысының атынан десанттық-шабуылдау әскерлерінің қолбасшысы генерал-майор Алмаз Жұмакеев табыс етті.

Ал, Іле ауданының әкімі Бағдат Қарасаев оқушыны құттықтап, ноутбук, тәтті толы кәрзеңке сыйлады. Сонымен қатар оны тәрибелеген ата-анасына Алғыс хат табыстады.

Өтеген батыр ауылындағы №24 мектеп-лицейдің 8-сынып оқушысы Ақжол Герой бір автобустағы жолаушыларды аман алып қалды. Ол өзі мінген автобустың жүргізушісі рульге ие бола алмай, өзін нашар сезінгенде дереу әрекет етіп, тежегішті басып, қоғамдық көлікті тоқтатқан, деп хабарлайды turkystan.kz.

Оқиға 22 карашада Оқиға Алматы облысы Іле ауданында, кешкі уақытта болған.

«8-сынып оқушысы Герой Ақжол Нұрланұлы мінген 219-шы автобустың жүргізушісі кенеттен есін жоғалтып, талып қалған. Өзінің ғана емес барлық жолаушылардың өміріне қауіп төнгенін түсінген батыл бала дереу іске көшіп, ойланбастан автобус рөліне жармасыпты. Сөйтіп, тежеуішті дер кезінде басып үлгеріп, барлық жолаушылардың өміріне төнген қауіпке тосқауыл болған», - деп жазылған №24 мектеп-лицейдің Instagram-дағы парақшасында.

Ақжол аталған білім ордасының лицейіміздің 8-е сыныбында оқиды. Өтеген батыр ауылының Қарасу шағын ауданында тұрады.

«Ол дәстүрлі отбасында ата-әже, әке-анасымен, бауырларымен бір шаңырақ астында өсіп келе жатқан, көп балалы отбасынан шыққан үлгілі оқушы. Ақжол әрдайым жасы кішілерге, қыздарға қамқор болып жүретін, ұстаздарға да құрмет пен ілтипат көрсететін тәрбиелі оқушы. Өз ісіне тиянақты, аққөңіл, алғыр оқушымыздың осындай батыл қадамға барған жанкешті әрекеті әркімді тәнті етері сөзсіз», - деп жазды лицейдің ресми парақшасы.

Кейін Алматы облысының әкімі Марат Сұлтанғазиев Іле ауданы тұрғындарына есеп беру кездесуінде жолаушылар автобусын апаттан аман алып қалған оқушыны марапаттады.

Сегізінші сынып оқушысы Ақжол Герой облыс әкімі Марат Сұлтанғазиевтің қолынан «Алғыс хат» пен iPhone 15 телефонын салтанатты түрде алды.

«Мұндай әрекеттер ерекше алғыс пен құрметке лайық. Біз барша жастарға үлгі болуы тиіс өңіріміздің жас батырын мақтан тұтамыз», - деді Алматы облысының әкімі.

Сондай-ақ өңір басшысы бұл іс ерлік пен батылдықтың, жауапты істің үлгісі екенін атап өтті.

Теңге – тарих

15 қараша – Ұлттық валюта күні. Қазақстан Республикасының Президенті 1993 жылы 12 қараша күні «Қазақстан Республикасының ұлттық валютасын енгізу туралы» құжатқа қол қойған болатын. 15 карашада теңге айналымға енді. Биыл бұл даталы оқиғаға 30 жыл толып отыр.

XI–XIII ғасырларда қазақ жерінде соғылған теңгелер

Жалпы қазақ теңгесінің тарихы тереңде жатыр. Өкініштісі бұл тақырып әлі толық зерттелген жоқ. Десек те, қазіргі таңда қазақ теңгесі, яғни ұлттық нумизматикамызға қатысты жәдігерлер Түркістан қаласында орналасқан «Әзірет Сұлтан» мемлекеттік тарихи-мәдени қорық музей қорында сақтаулы тұр. Атап айтқанда, қорық музейдің нумизматикалық теңгелер тобында 13583 дана жәдігер болса, олардың 7695-і негізгі қор есебіне, 5888-і көмекші қор есебіне алынған екен. Бұлардың дені – ерте орта және XIV ғасырға тән бұйымдар көрінеді.

Осы орайда, X-XIII ғасырларда қазақ даласында соғылып, ортағасырлық сауда-саттық ісіне пайдаланылған теңгелер жайлы қолымызда бар ақпаратты портал оқырмандарымен бөлісуді жөн көріп отырмыз.

Күшілік ханның күміс теңгесі

Бұл жәдігерді өткен ғасырдың 90-шы жылдары дүние бүлініп, құнды бұйымдар талан-таражыға түсіп жатқан тұста танымал нумизматыр һәм шығыс эпиграфикасының білгірі, Алматы қаласының тумасы Владимир Настич азиялық қалта саудагерлердің бірінен сатып алған екен.

Қазіргі таңда Ресей Ғылым Академиясы Шығыстану институтының бөлім меңгерушісі Владимир Нилович әуелі, күміспен қаптаған бұл жәдігер 1213-1214 жылдары Эл-Узжанд (Үзген, Өзген, Үзгент) қаласында құйылғанын анықтаған. Бұл шаһар қазір Қырғыз Республикасы Ош облысындағы аудан орталығы ретінде белгілі. Қаланың көне орны Карадария өзеннің оң жағалауында орналасқан. Шаһар XI ғасырда найман Күшілік ханның ордасы болғанын тарихтан білеміз.

Шығыстанушы Владимир Настич 1998 жылы жоғарыдағы күміс теңгенің қос бетіне жазылған жазуларды оқып, оның аудармасын ғылыми ортаға жариялапты. Күміс теңгенің сол жақ бөлігінің бетіне: араб тілінде «Алладан басқа тәңір жоқ, Мұхаммед оның елшісі» деп

жазылса, осы жазудың жиегін айналдыра қоршап «Алланың атымен бұл дирхам (теңге) хижраның 610 жылы Узжанб қаласында құйылды» деген жазу жазылған екен. Ал теңгенің келесі бетіне (суретте оң жақта): «Аш-жалаңаш бұқараны бай,

бағлан болдыратын Khānān-Khān мың жасасын» деп жазылып, осы жазуды айналдыра «Бұл дихрам хижраның 610 жылы Узжанб қаласында құйылды» деген жазу жазылған (Настич В. Н. Загадочный узгендский «голодный» дирхам 610 г. х. - чекан карахытайского гурхана? // 6-я Всерос. нумизмат. конф.: ТДС . - СПб . - 1998 . - С. 59-60).

Жоғарыда тиын бетіне бәдізделген «Khānān-Khān» атауын В.Н.Настич: «Бұл сөз «Хандардың ханы» деген ұғымды білдіреді. Яғни, Ляо елінің билігін басып алған Күшілікті сол заман тарихшылары «Қара Киданның Гүр ханы» немесе «Хандардың ханы» деген лақап атпен белгілеген», дейді.

Кетбұға сұлтанның теңгесі

Кетбұға қазақ тарихында орны зор тұлға. Шамамен 1150 – 1225 жылдары өмір сүргені жайлы дерек бар. Өз заманында жырау, күйші, би әрі қолбасшы болғаны жөнінде айтылады. XIV ғасыр мұрасы «Шаджарат әл-атрак» атты кітапта жазылған аңызда: «Теңіз бастан былғанды, кім тұндырар, а, ханым, Терек түптен жығылды, кім тұрғызар, а, ханым» деп, Жошының өлімін әкесіне естірткені туралы айтылса, Доспамбет жыраудың

«Кетбұғадай билерден, Кеңес сұрар күн қайда?» дейтін жыры бар.

Бірақ мына күміс теңгені соқтырған адам басқа Кетбұға. Оған дәлел, күміс теңгенің өң бетіне «al-Malik al-Adil Zayn-ad-Din Kitbugha Ben Abd-Allah al-Mansuri al-Turki al-Mughli» деген жазу жазылып, теңге хижраның 694 жылы соғылғаны туралы мәлімет берілген. Яғни, бұл дата біздің жыл санау бойынша 1295 жылға дәл келеді.

Мұндағы біз сөз етіп отырған кіші Кетбұға атақты Айн Жалут шайқасында мамлюктердің қолына түскен құл екен. Оны сұлтан Калаун сатып алады. Осылай құлдыққа сатылған жауынгер Бейбарыс бабасы сияқты 1264-1296 жылдары Мысыр еліне патша болады. Осы жылдары өз атынан Ал-Кахира шаһарында күміс теңге соқтырады. Бұл жәдігер қазір Ұланбатыр қаласының тұрғыны Байырсайқан Басынсүрен (Bayarsaikhan Baasansuren) атты нумизматикатанушының жеке қорында сақтаулы тұр.

Өзбек ханның теңгесі

Өзбек хан (толық аты-жөні Мұхамед Сұлтан Өзбек хан) шамамен 1280-1341 жылдары өмір

сүріп, 1313-1341 жылдар аралығында Алтын Орда ұлысының ханы болған. Арғы тегі – Бату әулетінен Меңгу Темір ханның немересі. Бұл кісі билік құрған жылдары Алтын Орда ұлысы барлық жағынан кемелденіп, қуатты империяға айналған.

Орыс тарихшысы Н. Веселовский Өзбек хан туралы «бұл тамаша хан еді, ол Ордаға тәртіп орнатты. Оның билігі тұсында мемлекет өзінің дамуы мен күш қуатының ең жоғарғы шегіне жетті. Жеке ақша айналым жүйесін құрды» деп жазған екен.

Осы орайда, айтпағымыз Өзбек хан соқтырған күміс теңгенің бір данасы «Золотая Орда. Узбек хан (1313-1341 гг). Данг 713 г.х» деген анықтамасымен Қырымның Ақша сарайында сақтаулы тұр. Бұл жәдігер хақында ресейлік нумизматик Роза Замильевна Сағдеева өзінің 2005 жылы жарық көрген «Себеряные монеты ханов Золотой Орды» атты танымдық монографиясында: «Бұл күміс теңге 1313 жылы (хижраның 713 жылы) соғылған, салмағы – 1,01 гр, диаметрі – 17 мм, тауарлық коды – 308302. Данасы - бір» деген мәлімет беріліпті.

Жәнібек ханның теңгесі

Алтын Орда және Қазақ хандығы кезінде ұлыс билігін ұстаған Жәнібек атты хандар көп. Бұл тұлға Жәнібектердің алғашқысы болса керек. Дерек көздерінде: «Өзбек ханның ұлы,

Данг
Золотая Орда
Джанибек, Сарай ал-Джадид, 745 г.х. (1344-1345 г.н.э.)
(серебро, Ф14.5 мм, вес: 1.27 г)

Тоғрылжының немересі Жәнібек 1342-1357 ж.ж Алтын Орда ұлысының ханы болған» делінсе, өздеріңіз көріп отырғандай күміс теңге туралы жазылған «Сагдеева Р.З. Серебряные монеты ханов Золотой Орды. М., 2005» және «Федоров – Давыдов Г.А. Денежное дело Золотой Орды. М., 2003» атты еңбектерде: «Теңгені соқтырушы Махмұд Жәнібек (Махмуд Джанибек) хан Шыңғыс ханның тұқымы, 1341-1345 (741-758 хижра) жылдары Алтын Орда ұлысын билеген. Күміс теңге хижраның 745 жылы (1344-1345 ж.ж) Сарай әл-Жадид шаһарының шеберханасында соғылған. Салмағы – 1,27 г. диометрі – 14,5 мм. Теңгенің өң бетінде: «Әділетті сұлтан /Джалал ад - Дин Махмуд / Жәнібек хан» деп жазылса, келесі бетіндегі төрт жол жазбада «Шаһар Ас – Сарай. Әл-Жадид» деген сөз бәдізделіпті. Жәдігердің қайта сақтаулы тұрғаны ашық айтылмапты. Бірақ жәдігер 314483 санды тауарлық кодпен нумизматик Р.С.Сағдееваның № 219 нөмірлі каталогында тұрғаны туралы мәлімет бар екен.

Бердібек ханның теңгесі

Атақты Алтын Орда билеушісі Жәнібек ханның баласы һәм Өзбек ханның немересі Бердібек шамамен 1357-1359 жылдары Ұлық ұлыстың билеушісі болған тұлға. Бұл кісі де өз заманында өзінің атынан теңге соқтырып, оны айналымға енгізген.

Данг
Золотая Орда
Бердибек, Гюлистан, 75(3) г.х. (1357 г.н.э.)
(О.с. чеканена штемпелем о.с. монеты Джанибека с годом 753)
(серебро, Ф16 мм, вес: 1.46 г)

Ресейлік нумизматик Г.А. Федоров-Давыдовтың келтірген дерекке жүгінсек («Клад серебряных джучидских монет с Селитренного городиша // Нумизматика и эпиграфика. Т. XIII, М., 1980) бұл теңге хижраның 758 жылы (1357 жыл) Гүлстан шаһарында соғылған екен. Салмағы – 1,56 гр, көлемі – 15х16 мм, материалы – күміс, жәдігер қазір нумизматик Р.С.Сағдееваның № 272 нөмірлі каталогында 308231 тауарлық кодымен сақтаулы тұр.

Теңгенің өң бетінде «Әділетті Сұлтан – Бердібек хан» деген жазумен қатар арнайы сызықтың үстіне шағын төрт дөңгелек таңба шекітілсе, тиынның келесі бетіне, әртүрлі бейнелі мүсін-таңбалар бәдізделумен қатар, жылы жазылған екен.

Жәңгір ханның теңгесі

Бұл жәдігер жоғарыда айтқанымыздай Түркістан қаласында орналасқан «Әзірет Сұлтан» мемлекеттік тарихи-мәдени қорық музей қорында, XIV ғасырдың екінші жартысында Сығанақ, Хорезм ақша сарайларында соғылған түрлі стилдегі теңге-тиын үлгілері арасында сақтаулы тұр. Аталмыш теңгенің өң бетіне араб графикасымен جهان...ر خان деп жазылған жазу бар.

«Бұл теңгеге жүргізілген алғашқы зерттеу нәтижесіне тоқталсақ, жәдігер қазақ ханы Жәңгірдің атымен соғылған болуы мүмкін», дейді мамандар. Қазақ тарихында «Салқам Жәңгір» атымен танымал бұл тұлға 1643-1652 жылдары Қазақ хандығын басқарған адам, тұқым-тұяғы жағынан атақты еңсегей бойлы Есім ханың ұрпағы.

Жәдігерді музей қорына 2016 жылы жеке тұлға әкеліп тапсырыпты. Жалпы, бұған дейін қазақ хандары арасынан тек Тұрсын Мұхаммедтің атымен соғылған теңге болғанын білеміз. Егер бұл мыс теңге расында Жәңгір хан атынан соғылған болса, бұл Қазақстан нумизматикасы тарихында үлкен жаңалық болары анық.

Автор: Бекен Қайратұлы

Абай атындағы Қазақ Ұлттық опера және балет театры

Қазақстанда тұңғыш ашылған кәсіби музыкалық театр. Қазіргі таңда негізгі бағыты - опера және балет өнерінде Қазақстанның мәдени саясатын іске асыратын және халықтың мәдени деңгейін көтеретін көркем шығармалар қойылымдарын ұйымдастыру және қою; ұлттық және халықаралық мәдени мұраны насихаттау; мемлекеттік бағдарламаға сәйкес жастарды опера және балет классикасының майталмандарымен таныстыру. Театрдың шығармашылық ұжымының құрамында атақты сахна шеберлері және есімдері бүкіл әлемге танымал түрлі халықаралық байқаулардың жас дарынды лауреаттары еңбек етеді. Сахна шеберлері Франция, Германия, Италия, Жапония, Түркия, Қытай, АҚШ сияқты басқа да көптеген елдерде қошеметтелді.

Тарихына тоқталсақ, 1933 жылы - бір топ өнер жанашырлары болашақ опера және балет театрының негізі - музыка студиясын ашты. 1934 жылы музыка студиясы Қазақ мемлекеттік музыка театры болып жасақталды, сол жылы 13 қаңтарда Мұхтар Әуезовтың либреттосына жазылған «Айман-Шолпан» (режиссер Ж. Шанин мен Қ. Жандарбеков, музыкасы И.В. Коцык) пьесасының желісімен алғашқы спектакль қойылды. Қойылым барысында Иван Коцыктың өңдеуімен жазылған қазақ халқының халық әндері мен күйлері орындалды. Спектаклдің қол жеткен табысы орасан болды, барлық ел жаңа театрдың ашылғанынан хабардар болды.

1936 жылы театрдың Мәскеудегі қазақ әдебиеті мен өнерінің алғашқы онкүндігінде Үлкен театр сахнасында Е.Г.Брусиловскийдің халық музыкасының негізінде жазылған тұңғыш ұлттық операсы «Қыз Жібек» операсы қойылды. 1937 жылы театрдың атауы Қазақ мемлекеттік опера және балет театры болып өзгерді. 1938 жылы М. Әуезовтың «Қалқаман-Мамыр» либреттосы бойынша алғашқы қазақ балеті қойылды. 1941 жылы Н. Круглов, Н. Простаков және Т. Басенов бастаған архитекторлардың жобасы бойынша театрдың ғимараты салынды. 1943 жылы театрда Г. Уланова мен В. Пирадов «Жизель» балетін қойды. 1944 жылы «Абай» операсының премьерасы болды (либреттосын жазған М. Әуезов, музыкасы - А. Жұбанов, Л. Хамиди).

1945 жылы ұлы ағартушы Абай Құнанбаевтың 100 жылдығына орай театрға оның есімі берілді.

ТЕАТР НЕГІЗІН ҚАЛАУШЫЛАР МЕН ӘНШІЛЕР

Композиторлар: Е.Г.Брусиловский, А.Жұбанов, М.Төлебаев, Л.Хамиди, режиссер Ж.Шанин, әншілер Қ.Жандарбеков, Қ.Байсейітов, К.Байсейітова, М.Ержанов, Ғ.Құрманғалиев, Ү.Тұрдықұлова, биші Ш.Жиенқұлова, т.б. ұлттық оперменен музыканың негізін қалады. Кейінірек В.Ю.Жданов, Ю.Л.Рутковский режиссерлік етті, көркемдеуші суретшісі А.И.Ненашев, дирижері Ф.А.Кузьмич, хормейстері А.В.Преображенский болды. 1940 жылдары театр труппасына Ришат пен Мүсілім Абдуллиндер, С.Әбжанов, Ә.Үмбетбаев, Ш.Бейсекова, Б.Досымжанов, Р.Мұсабекова, Ә.Мұсабеков, т.б. әнші-артистер қосылды. Театрда А.В.Селезнев, Ю.П. Ковалев, Д.Т.Әбіров сияқты балетмейстерлер, И.И.Зак, Ғ.Н.Доғашев сынды дирижерлер жемісті еңбек етті.

Сахна төрінде М.Ержанов, Ж.Елебеков, Р.Жаманова, Е.Серкебаев, Б.Төлегенова, т.б. өнер көрсетті.

Қазіргі уақытта театр артистері Н.Үсенбаева, С.Байсұлтанов, Ж. Баспақова, М. Мұхамедқызы секілді белгілі әншілер, С.Ищанова, Ұ.Кенжебеков, Д.Дүтмағамбетова тәрізді әр түрлі халықаралық байқаулардың лауреаттары қазақ операсының табыстарын көптеген елдер театрларының сахнасында паш етуде. Кейінгі жылдары театр режиссерлары Ғ.Есімов, Л.Иманғазина, Ф.Сапаров отандық және шет ел композиторларының классикалық шығармаларын жаңғыртып, сахналап жүр.

Дереккөзі: «Уикипедия» ашық энциклопедиясы

Алматының қарапайым адамы

(Соңы. Басы журналдың №11(51), 2023 жылғы электрондық нөмірінде жарияланды)

Ар мен адалдық

Біздің рейс үш сағатқа тағы кешігетін болды. Мені шығарып салып жүрген інім Орынбасар екеуміз аэропорт жанындағы кафеге барып, түстік іштік.

Күн күйіп тұр, даладағы тапчанның бірінде отырып, інім лағман жеді, мен сүт қатқан бір шәйнек қою шәй

алдырдым. Самолетке мінер тұста ғана аңғардым, қол сөмкем-варсеткам жоқ.Ініме телефон шалып, кафеге барып сұрастыр деп тапсырдым. Астанадағы шаруаға деп бесмыңдықтан жүзін санап салған, бес жүз мың теңге сол қол сөмкемде болатын. Бағана шәй ішкенде костюмімді, галстугімді шешіп, қол сөмкемді қасына қоя салғам. Тас ұмытып кетіппін ғой.

Қап-ай, қап! Қызыл томпақ бетінің ұшында шұңқыры бар даяшы ұйғыр қызының елпілдеуі жаман еді. Әй таптырмас. Тапса да ішіндегісін ақтарып алып қалады-ау...

Самолет зырылдап барып, көк әлеміне қалықтай көтеріліп шыға келді. Ватсап телефонын өшіріп тастадым.

Астанаға қонғанда ғана қайта қосқанда шыр-пыр ете қалды.

— Аға, варсетканыз табылды! – деген інім екен.

— Бәрі орнында ма?

— Бәрі түп-түгел! Ұйғыр даяшы қыз алып, сақтап қойыпты.

— Әп, бәрекелді! Қайтқан малда қайыр бар! – дедім қуанып.

Астанада екі айдай жүріп қалдым. Алматыға ағаш жапырағы сарғая бастаған, Алатаудың ұшар бастарына әппақ қар-мұзы ұлғая бастаған шақта келдім.

5

Бірден аэропорт жанындағы кафеге бардым. Сондағы қызметші, даяшылардан баяғы ұйғыр қызын сұрастырсам, ол студент екен, жұмыстан шығып, оқуына кетіп қалыпты. Телефоны жоқ, ешкім білмейді. Кафенің бастығына кіріп, Рашида атты ұйғыр қызының адалдығы үшін алғыс айттым. Бетінен нұр төгілген сол бір жымиып қана жанжүрегімен қызметін істеп, ардан аттамаған, оның осыншама ақ адалдығына әлі күнге дейін тәнтімін. Шынында да әлемді осындай жақсы жандардың тілек-пейілі ұстап тұр-ау!.. Алматымда мұндай ғажап жандар өте көп...

Астана сен қандайсың?

Астанада «Зажигалка» деп аталып кеткен зәуілім биік ғимарат бар. Соның он сегізінші қабатындағы бір шенеунікпен жолығып, қайта шығып келе жатқанмын. Зырылдаған лифтіге кіргенім сол еді, оң жақ аяғым зың-ң етіп, тоқ ұрғандай солқылдап, жансызданып сөлбірейді де қалды. Бір ащы шаншу белден төмен найзағайдай осып, жанымды көзіме көрсетті.

— Ойбай-ай, - деп шыдай алмай лифт ішіне отыра кеттім. Қасымда бірге кетіп бара жатқан қатып киінген әдемі галстук таққан екі жап-жас жігіттер:

— Аға, не болды?

— Көке, қай жеріңіз ауырып тұр? – деп бәйек қақты.

Екеуі екі қолтығымнан демей көтеріп, сыртқа шығарды да:

— Сіз еш қам жемеңіз. Біз Сізді ең мықты аурухананың ең күшті дәрігерге көрсетеміз – деп машиналарына мінгізіп алды да кетті.

Бір аяғым мүлде істемей қалды. Хирургтер жамбасқа операция жасап, ақсақ боп қалмасам жер ортасына келгенде, - деп қамықтым.

Әне-міне дегенше жап-жаңа, іші-сырты сыңғырлаған ауруханаға әкеліп, екеуі біреулермен сөйлесіп, мені дереу бөлек палатаға жатқызды.

— Біз Үлкен үйге барайық, қазір сонда жиналыс. Сауығып кетесіз, аға, - деп туған бауырындай құшақтай қоштасып шығып кетті.

Табандатқан екі апта жатып, сан түрлі ем-дом алып, көп ине салдыртып, екі аяғымнан тік тұрып, жүріп кеттім.

6

Содан бері қанша жыл өтті, қайтып аяғым ауырған жоқ. Астанаға барған сайын «Зажигалка» атты зәуілім сән-салтанатты ғимаратқа кіріп, астыңғы залда демалғансып отырамын. Баяғыдағы екі уыздай жас жігіт кездесіп қалар ма екен деп әр азаматтың бәріне тесіле қараймын кеп. Бұл, айналайын өрім жастар кім? Әлі күнге дейін маған жұмбақ. Асыл ата-аналарының ғибратты тәлімін бойына сіңірген, айналайындар-ай, бақытты болыңдар!

Ел көп сұрайды:

— Астана қандай екен? – деп. Сонда мен осы оқиғаны айтып беремін. Астананың ғажап мейірімді тұрғындары біздің болашағымыз – сол бір өрімдей жас жігіттерді мейірлене, сағына еске аламын. Астана – мейірімді, қайырымдылар қаласы екен.

Бір қап ұн

Бұл ауылға мен жиі келемін. Сонау балалық шағымнан бері осы жердегі Айқымбай, Молдахан, Тәлік секілді достарым көп шақырады, барлық қуаныштарымыз ортақ. Әттең Молдахан мен Тәлік екеуі ертерек ортамыздан кетіп қалды. Жатқан мәңгілік мекені жарық болсын! Осы ауылдағы тойға ертерек келгенмін, ел-жұртпен дидарласып, хал-жағдайларын білсем деген сағынышым бар. Бізде той ешқашан уақтысында басталмайды. Міне, мен де айтылған сағат жетіде келсем, әлі ешкім жоқ. Ел жиналу үшін әлі екі-үш сағат күтуге тура келеді.

— И, айналайын, балам, сені жолықтырғаным өте жақсы болды ғой, - деп кезінде біздің Қызыләскер ауылында тұрған Балайдың апасы шұрқырап, бетімнен сүйді.

— Қарағым, машинаңа отырып үйге жүре қойшы! – деп бойберер емес. – Шешең Күлиманмен құрдас едім, сен Сатылған деген баламмен құрдассың. Он бала тауып өсірдім ғой. Білесің бе, баяғыда ұзын жіп күрмеуге келмей менің үйімде шұрқыраған

балаларыма тамақ жасап беруге ұн таусылып қалды. Елдің бәрі күнін қалт-құлт әзер көріп отыр. Әркімнен қарызға сұрасам да таба алмай қатты қиналдым. Сенің әкең Қапалбек – тракторшы, еңбеккүніне қап-қап бидай алады. Жүгіріп ауылдың төменгі жағындағы сендердікіне келсем Күлиман да жаңа босанған, терлеп-тепшіп шәй ішіп отыр екен. «Кел-кел, шәй іш, қыз-ау», - деп бәйек болды.

Жағдайымды айтып, жылап қалдым.

7

Сонда Күлиман жарықтық - «Міне екі қап ұнымыз бар. Бір қабын алып кетесің – О несі-ей, ел ішінде отырып сонша қапаланғаның» - деп бір қап ұн берген еді. Сонымен жаз бойы нан жауып, қызыл қырманға аман-есен жеттік қой.

— Міне, сол бір қап ұнды қайтара алмай шерменде болып жүр емеспін бе? Сендер Қарғалыға, одан 76 разъезге көшіп кеттіңдер. Жетім бала, жесір қатын боп он баланы әйтеуір ержеткіздім. Құс фабрикасы ашылып, бала-шағаларым жұмысқа тұрып, осы Таран ауылына көшіп келдік. Құдайға шүкір, қазір жағдайымыз жақсы, бәрі бар, тек көкейімнен кетпейтіні Күлиман берген бір қап ұнын қайтара алмадым ғой деп жүруші едім. Соны алып кетші, айналайын! Шешең не деген жомарт, аққөңіл еді.

— Апа, ой рахмет. Біздің үйде ұн көп, жетеді. Рахмет. Алды деп ойлаңыз, - дедім қысылып.

— Жоқ, қарағым, ол кездегі бір қап ұн дегенің – үлкен қазына.

Жетпей тұрғанда бергенін қайтіп ұмытайын? Сексенге де келдік міне. Алмасаң қатты ренжимін, - деп қоймаған соң үйіне бардым.

Машинама бір қап ұн салып тұрып, көмбеге пісірілген көмбеш таба нан беріп: - Бала-шаға, немерелеріңе дәм таттыр. Ауылдың дәмі ғой! – дегені апам тағы да бетімнен сүйіп.

Бұл сол апамды соңғы көруім екен. Көп ұзамай қайтыс болды деген суық хабар келді.

Қайран анамның құрбы-құрдастары-ай!.. Олар мені көрсе болды туған анамдай айналып-толғанып, бетімнен сүйіп, мәре-сәре болып жатушы еді. Балайдың апасын сол ауылға барған сайын көңілім алаңдап іздеп, еске алып, елеңдеп тұрамын.

Нағашыбек ҚАПАЛБЕКҰЛЫ,
жазушы

QYR BALASY ҚОҒАМДЫҚ ҚОРЫНА

5 жыл

Бейбіт ҚОЙШЫБАЕВ,
жазушы-ғалым,
тарих ғылымдарының кандидаты

МАҒЖАН СЕНІМІ АҚТАЛДЫ!

Міне, алашшыл жас зерттеушілердің Qyr balasy қоғамдық қоры бес жылға толған алғашқы мерейжасын атап өтпекші боп жатыр. Іске кіріскендері, белгілі алаштанушылардан бата алып жүргендері күні кеше сияқты еді (Есімде, ұмытпаймын: тақырыптық конференцияларының алғашқыларының бірін Алматыда Тарихшылар қауымдастығының, «Әділет» тарихи-ағарту қоғамының, «Арыс» қорының қолдауымен Жамбыл есімімен аталатын жасөспірімдер кітапханасында менің шығармашылығымдағы «Алаш және тұлғатану мәселелеріне» арнаған болатын). Елдос Тоқтарбай, Заңғар Кәрімхан, Ұшқын Сәйдірахман, Әлібек Байбол бастаған ынталы жастар Қорды құрып қана қоймай, мақсатты, қажырлы еңбегінің арқасында Qyr balasy аз уақыт ішінде ұйымдық тұрғыда нығайтты, көпшілікке танымал етті, арнайы Әлихан Бөкейхан ғылыми-зерттеу институтын ашып, ауқымды істерге жүйелі түрде құлаш ұрды.

Бүгінде еліміздің көп өңірінде Qyr balasy филиалдары, төрт жүзге тарта мүшесі бар. Қазақ ұлт-азаттық қозғалысына белсене қатысқан, жалпы Алаш идеясымен еңбек еткен, кезінде қуғын-сүргінге ұшыратылғандықтан ұмыттырылған, есімдері көпке беймәлім қайраткерлердің өмір жолдарын жаңғырту, ұмыт қалған еңбектерін іздеп тауып, жарыққа шығару жолында олар бұрынғы империя қалаларын аралап, алуан архивтерді сүзіп келеді. Оқырманға әлден-ақ «Алаш кітапханасы» сериясымен бір топ Алаш азаматының шығармалар жинағы мен олар жайындағы зерттеу кітаптарын ұсынды. Алаш қозғалысы мен қозғалыс қайраткерлері жөнінде жұртты сүйсінтіп дәріс оқу,түрлі ғылыми-тәжірибелік конференциялар өткізу олардың іс-дағдысына айналған.

Бұдан бір ғасыр ілгеріде ұлы Мағжан: «Көздерінде от ойнар, Сөздерінде жалын бар, Жаннан қымбат оларға ар, Мен жастарға сенемін! Қажу бар ма тұлпарға, Талу бар ма сұңқарға, Иман күшті оларда, Мен жастарға сенемін!... Алаш атын аспанға Шығарар олар бір таңда, Мен жастарға сенемін!» деп білдірген сенім ақталды! Отты, жалынды, иманды Qyr balasy Алаш атын аспанға шығаруға батыл бет алды.

Тұрсын ЖҰРТБАЙ,
алаштанушы, филология
ғылымдарының докторы, профессор

Осы жасымда, әсіресе соңғы 4-5 жылдың мұғдарында мені өз істерімен, ішкі ойлауымен, сыртқы күш-қуатымен, жарасымды бірлігімен сүйсіндіріп келе жатқан ұйым – Qyr balasy қоғамдық қоры. Бұл топтың басында жүрген тегеурінді жігіттер – Заңғар, Елдос пен Ұшқын, Еркіндер – түгел менің төл шәкірттерім. Олар Отанның қауіпсіздігі, ұлттың тұтастығы мен рухани жетілуі жолындағы жұмыстарда, соның ішінде Алаш кезеңін зерттей, насихаттай отырып бүгінгі

қоғамдағы ролі мен маңызын, мұратын танытуда жарқырай көрініп келеді.

Менің ақсақалдық батам: алған беттеріңнен таймаңдар. Жолдарың ақ, істерің оң, жүрістерің батыл, сөздерің дұрыс, ниеттерің ашық. Аруақ бар, Алла қолдасын!

Бүгінгі «қыр баласының» әрқайсысы ертеңгі дәуірдің «қыр данасы» атанатынына сенімім кәміл.

Гүлжанат ҚҰРМАНҒАЛИЕВА-ЕРДЖИЛАСУН, тарих ғылымдарының докторы, Анкара Қажы Байрам Уәли университетінің профессоры

Qyr Balasy қоғамдық қорының Ұлт көсемінің бүркеншік атын жаңғыртқан атының өзі көп жайды аңғартады.

Қор құрылған күннен бері көп қырлы сипатымен, көп салада қызмет жасаған еңбектерімен ерекшеленеді. Бір институттың, тіпті бір академияның ісін атқарып жатыр десе болады. Бұлардың арасында, атаусыз қалған есіл ерлердің өмір жолын, қызметін кітап етіп дайындап, жариялау, ғылыми конференциялар ұйымдастыру, төте жазу курстарын жүргізу, жас ізденімпаздарға шет тілдерін үйрету, халықты Алаш тақырыбымен таныстыру, зерттеуші шәкірт тәрбиелеу, оларды Алаш мұрасын зерттеу мақсатында Алаш арыстары жүрген ізбен архив, кітапхана жұмыстарына машықтандыру сынды үлкен еңбектерді атап айтса болады.

2022 жылғы 11 қарашада өткізілген халықаралық конференцияның өзі Алаш зерттеушілерінің бір қауым ел болғанын, алаштанудың ғылымда сала болып қалыптасқанын анық көрсете алды.

Қор қабырғасы жанынан құрылған Әлихан Бөкейхан ғылыми-зерттеу институтының жас зерттеушілері Алаштың жоғын жоқтап, кетігін түгендеуде.

Qyr Balasy қорына көңілін, жүрегін берген жастарға жортқанда жолдарың болсын, бұдан кейін де Алаш рухы алдарыңда шамшырақ болып жол көрсете берсін деген тілектерімді жеткіземін!

Дихан ҚАМЗАБЕКҰЛЫ,
ҚР ҰҒА академигі,
«Қазақ газеттері» бас директоры

АЛАШ АРМАНЫ МЕН АҢСАРЫ

Бірің – алаштану ғылымы шебіндесің, екіншің – ағарту (білім, мәдениет) бағытындасың, үшіншің – сала жанкүйерісің. Бәрі жарасымды. Барша бастамаларың жақсы ниеттен туған. Эмоция мен харизма да азаттықтың қайнауынан шыққан.

Сендерді көріп, жастық шағымыз еске түседі. Дегенмен қазіргі әлемтапырық заман мен шындықтың әсері де байқалады.

Біз – тілеуқормыз, тілекшіміз. Әрине, ғылым жолының асыл идеалы – зерттеу нысанына адалдық. Ол сендерде бар. Осыған қатты қуанамыз. Бүгін, базар бағамы мен күйбең тіршілік алға шыққан кезеңде, ғылымға ықыласты жасты табу оңай емес. Ақиқатын айтқанда, сендердің жүргендеріңе қуанамыз.

Екінші, ғылым орайында негізгі талап бар. Ол – байыптылық, салмақтылық, қағидатшылдық. Бұл бірінде толысып келеді, бірінде аздау. Алайда ол – өмір сынынан, сындарлы тәжірибеден өтіп қалыптасатын қасиет. Бұл биікті де бағындыратындарыңа сенеміз.

Соңғы 4-5 жылда қадау-қадау жинақ шығардыңдар. Елеулі жиын, басқосу өткіздіңдер. Ғылыми-танымдық іссапарға шықтыңдар. Бұл да азаматтық қажыр-қайрат пен елдік ізденіс. Осы бағдардағы жұмыстарың жалғасын тапсын.

Рас, бес жыл – бір белес. Алда талай ірі де іргелі жобалар күтіп тұр. Qyrbalasy деген атауларың да ұнасымды. Даланың да, қаланың да елшіл жастарын үйлестіруге жұмылған қадамдарың жемісті болғай.

Алаш арманы мен аңсары орындала берсін.

Зиялылықтың, біліктіліктің, сауаттылықтың абыройын асқақтата түсіңдер.

Сендер Алаштың ақ жолындасыңдар. Бұл – зор мәртебе әрі сенім.

Қатарларың көбейсін, шептерің әлеуеттенсін!

ЛОГИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕР

1. Бір автобуста 15 әйел және 22 еркек бар. 1-ші аялдамада 3 үйленгендер жұбы мініп, 5 еркек пен 4 әйел түседі. 2-ші аялдамада автобустан 8 еркек пен 2 әйел мініп, 4 үйленгендер жұбы түседі. Олай болса, ең соңында автобуста неше адам бар екенін табыңыз.

A) 48 B) 44 C) 40 D) 36 E) 30

2.

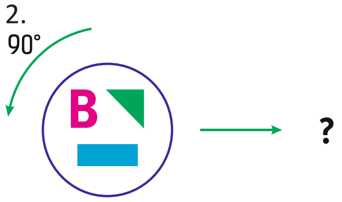

Жоғарыдағы фигураны көрсетілген бағытта 90°-қа бұрсақ, төмендегілердің қайсысы шығатынын анықтаңыз.

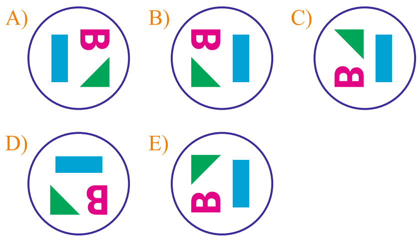

3.

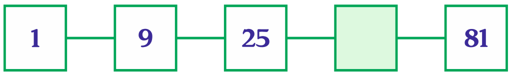

Шаршылардағы сандар белгілі бір заңдылық бойынша орналастырылған. Бос шаршының орнына сәйкес келетін санның берілген сандардың қайсысына қалдықсыз бөлінетіндігін анықтаңыз.

A) 3 B) 5 C) 7 D) 9 E) 11

4. Бөлмеде балалар үшін дайындалған қабырға безендіргіші ілініп тұр. Ондағы ойыншықтардың жалпы салмағы 112 грамм.

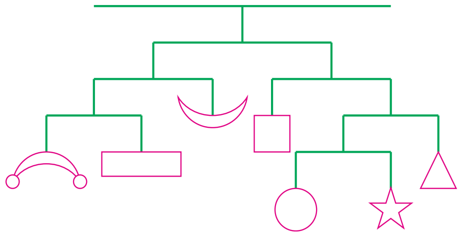

Олай болса, оң жақта ілініп тұрған жұлдызшаның салмағын анықтаңыз.

A) 7 грамм
B) 6 грамм
C) 10 грамм
D) 9 грамм
E) 8 грамм

5. Төменде берілген суретте неше шеңбер бар екенін табыңыз.

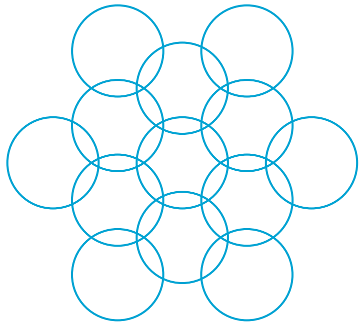

A) 10 B) 11 C) 12 D) 13 E) 14

6. Сұрақ белгісінің орнына сәйкес келетін санды табыңыз.

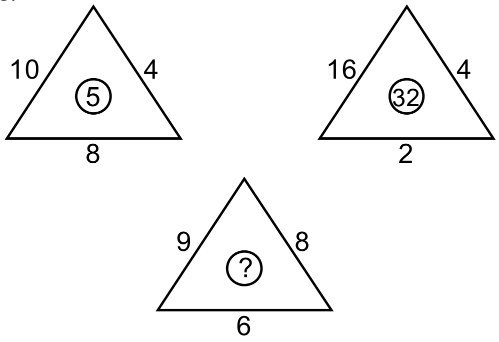

A) 6 B) 8 C) 12 D) 14 E) 16

7. Берілген фигураларды құрастыру арқылы төмендегі жауаптардың қайсысын алуға болады?

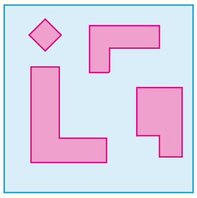

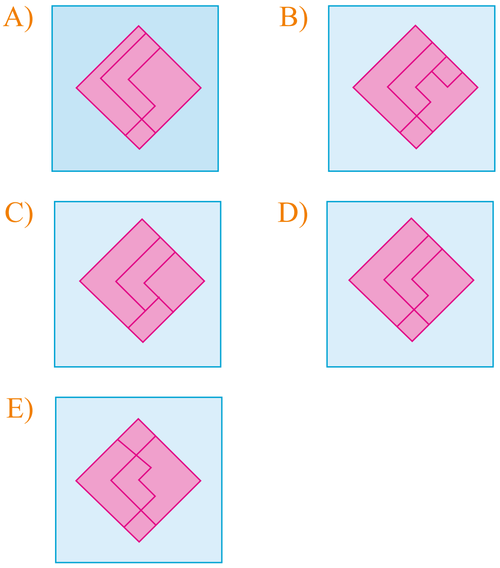

8.

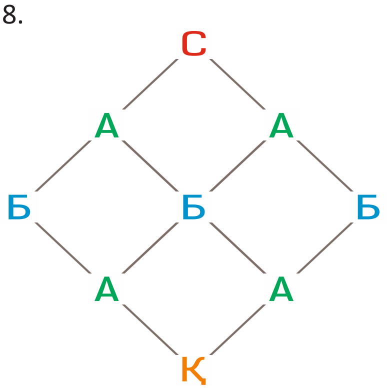

Берілген суретте жоғарыдан төменге қарай “САБАҚ” сөзін неше рет құрастыруға болады?

A) 4 B) 6 C) 8 D) 10 E) 3

9. Алдарыңызда «жұп» лабиринті берілген. 11 санынан бастап, сызық бойымен жүріп сандар қосылады. Егер қосындының мәні тақ болса, әрі қарай жүруге болмайды, ал қосындысы жұп болса, әрі қарай жүруге болады. Егер әр саннан бір рет қана өте алатын болсақ, қосу амалын қатарынан ең көбі неше рет орындай аламыз?

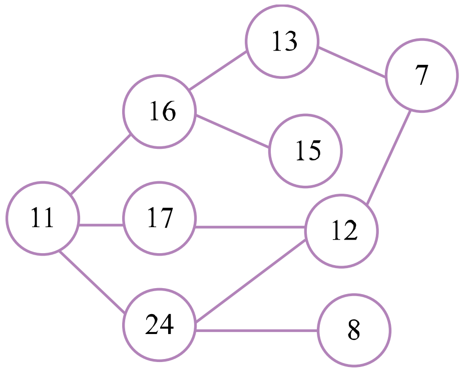

A) 6 B) 5 C) 4 D) 3 E) 1

10. Әділет пен Асылбек ойын ойнады. Олар берілген сіріңкелер тізбесінен 1, 2 немесе 3 дана сіріңкені өз қалауымен таңдайды. Сіріңкілерді соңғы болып кім алатын болса, сол жеңімпаз атанады. Қазір Әділеттің кезегі. Берілген нұсқалардың қайсысында Әділет міндетті түрде жеңімпаз атанады?

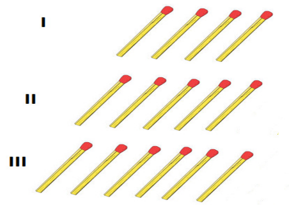

A) Екі нұсқа да жеңіліске әкеледі
B) II
C) I, II
D) I
E) Дұрыс жауабы жоқ

11. Алдарыңызда көбейту кестесі берілген. $A+B+C$ өрнегінің мәнін табыңыз.

x	A	B	C
6			48
4		C	
0,1	B		

A) 42 B) 30 C) 28 D) 20 E) 25

12. Сұрақ белгісінің орнына қай санды қою керек?

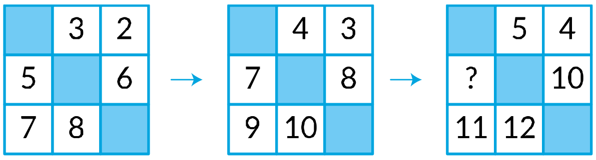

A) 7
B) 8
C) 13
D) 9
E) 10

13. A, B, C, D, E атты бес күдіктінің біреуі кінәлі. Тергеу барысында олардың әрқайсысы төмендегідей жауап берді:

A: E кінәлі емес.
B: C кінәлі.
C: B өтірік айтады.
D: мен кінәлімін.
E: A дұрыс айтады.

Жауап бергендердің біреуі ғана шындық айтқан. Шындықты айтқан адамды анықтаңыз.

A) A B) B C) C D) D E) E

Дайындаған: Абуталиев Диас
Төрехан Ердәулет

Жоғары технологиялар ғасыры

Қазақстанның жоғарғы металлургия мектебі 70 жыл бұрын Орталық Қазақстан индустриясын қарқынды арттыру жылдарында, 1953 жылы Қарағандыда Тау-кен институтының ашылуы Қарағанды үшін ғана емес, сондай-ақ бүкіл Қазақстан үшін үлкен оқиға болды.

Бүгінде Қазақстанда ғана емес, сонымен бірге еліміздің шекарасынан тыс елдерде де жақсы белгілі «Нанотехнология және металлургия кафедрасы» металлургия және материалтану мамандықтар бойынша кадрлар даярлайды. Қазіргі уақытта кафедра жоғары оқу орны жүйесінің әлемдік деңгейдегі инженерлерді дайындауға көшу жүзеге асырылуда. Бұл мақсатта Корпоративтік Университет кәсіпорындарында жұмыс мамандықтарының 4 орталықтары мен филиалдары ұйымдастырылған. Тәжірибелік дайындаудың көп бөлігі бұл орталықтар мен филиалдарға көшірілді. Студенттер кафедра филиалдарында өндірістің жетекші мамандарынан білім алады.

*ҚарПТИ Орталық Қазақстанның индустриалды дамуын қамтамасыз етіп, жоғарғы оқу орындары (ЖОО) арасындағы социалисттік жарыста көшбасшы болды.

*Ал 1980 жылғы социалистік жарыста КСРО 870 ЖОО арасында тек екеуі: М. Ломоносов атындағы ММУ және ҚарПТИ жеңімпаздар қатарынан көрінді, екі рет «Алтын Құрмет» кітабына енгізілген. 1996 жылы Қарағанды политехникалық институты Қарағанды мемлекеттік техникалық университеті болып қайта ұйымдастырылды.

*2020 жылы профессорлар М К. Ибатов, Исагулов А.З., Жетесова Г.С., Сулейменов Т.С., Квон Св.С. және Куликов В.Ю. ғылым және техника саласындағы Әл-Фараби атындағы Қазақстан Республикасының Мемлекеттік сыйлығына ие болды. Сонымен қатар кафедрада Қазақстан Республикасының Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Макашева А.М. тағы да басқа, елімізге белгілі ғалымдар табысты еңбек етуде.

Қарағанды - Қазақстанның индустриалдық орталығына айналып, өндірістің қара және түсті металлургия салалары, КСРО - дағы үшінші көлемдегі Қарағанды тас көмір бассейні игеріліп, өндірістің барлық саласы қарқынды дамыған уақыты еді. 1958 жылы Тау-кен институты политехникалық институт болып түрленіп, өңірдің өнеркәсіптік дамуына қажетті білікті мамандармен қамтамасыз етті. КСРО халық шаруашылығы үшін мамандар даярлаудағы табыстары мен ғылыми зерттеулер орындағаны үшін 1976 жылы Қарағанды мемлекеттік политехникалық институты КСРО Жоғары Кеңесі Президиумының Қаулысымен Еңбек Қызыл Ту орденімен марапатталды.

1960-шы жылдары Қарағанды политехникалық институтында жоғары инженерлік білім негіздерін

алған Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаев 2012 жылы ҚарМТУ-ға келіп, құрметті қонақтар кітабында өз қолымен: «Мен осы оқу орнында – барлық Қазақстан үшін инженерлік кадрлар шеберханасында оқығанымды мақтан етемін»,- деп жазба қалдырды. 1954 жылы Тау-кен институтының қабырғасында «Металдар технологиясы және металдар кедергісі» кафедрасы ашылып, оған алғашқы рет меңгерушілікке Қарағанды металлургия комбинатының зауыттың техникалық бөлімінің бастығы білімді де, білікті жас ғалым маман Евгений Иванович Шевцов шақырылды.

Ұйымдастырушылық қабілеті мен белсенді жұмысының арқасында Е.И.Шевцов қысқа мерзімде кафедрада жұмысқа қабілетті, ұйымшыл педагогикалық ұжымды ұйымдастыра алды, ол оқу процесінің материалдық базасы мен әдістемелік қамтамасыз етілуін қалыптастырып қана қоймай, зерттеу жұмысына да араласты. 1958 жылдан бастап кафедрадан инженер-металлургтер, ал 1961 жылдан бастап құюшы металлургтерді даярлай бастады. 1967 жылы Е.И. Шевцов қазақстандық және уралдық металлург-мамандармен бірге техника саласында КСРО Мемлекеттік сыйлығымен марапатталды.

Политехникалық институт Қарағанды мен облыстың металлургия және машина жасау кәсіпорындарымен тығыз байланыс орнатты. Арнайы пәндерді оқыту үшін ол кафедраға жоғары білікті инженер-практиктерді – белгілі домна инженері, металлургия комбинатының бас инженері болған Л.Г. Шумаков, құю цехының бұрынғы бастығы С.С. Раков, талантты металтанушы, бірегей беріктігі жоғары болаттың авторы В.Г. Кречмер, тамаша металтанушы және педагог, кейін кафедрада 30 жылдан астам жұмыс істеген А.Ф. Белякова, металдарды қысыммен өңдеудің мамандары Н.Х. Дәуілбеков және О.С. Меңдібаевтарды, құю өндірісінің технологы Д.О. Маниндер институттарының түлектерін даярлауда үлкен үлес қосты. 1964 жылы кафедра құю өндірісі және металдар технологиясы кафедрасы болып өзгерді. Кафедраның оқытушылар ұжымы Жукебаева Т.Ж., Кипнис Л.С., Каннуникова С.Г., т.б., мамандармен кафедраның оқытушылар құрамымен толықты.

Біздің түлектер «АрселорМиттал Теміртау» АҚ, «Казақмыс Корпорациясы» ЖШС, «ШубаркөлКөмір» АҚ, «Сарыарқа ENERGY» ЖШС, «ВаруMining» ЖШС, «Хром-Т» ЖШС, «БорусанМакина Казақстан» ЖШС ЖК, «КазБелаз» БК, «Евромет» ЖШС және т.б. ірі кәсіпорындарда жұмыстың күрделі әдістері мен технологияларын жақсы меңгерген. Біздің басты міндетіміз – өндірісті, білім мен ғылымды біріктіру, инновациялық-индустриялық кластерлерді дамыту. Сондықтан елімізде ғылым саласының шешуші реформалары, білім беру жүйесін жаңғырту жүргізілуде. Техникалық және кәсіби мамандарды даярлаудың жаңа тиімді жүйесі жасалды.

Қазіргі таңда көптеген елдердің даму стратегиясында бірінші орынға адамзат потенциалын дамыту, яғни бесінші мен алтыншы технологиялық құрылысқа тиісті ғылыми жобаларды жүзеге асыруға қабілетті адамдарды дайындау қойылады. Кафедрада табысты еңбек етіп отырған отыздан астам оқытушылар ұжымы оқу процесіне оқу-әдістемелік пен материалдық-техникалық кешендер дайындап және енгізген. Онымен қоса, кафедрада жаңа деңгейдегі зертханалар мен орталықтар: - «Металлургиядағы инновациялық технологиялар зертханасы»; - «Халықаралық материалтану орталығы»; - «Инженерлік профильдегі зерттеу зертханалары» ұйымдастырылған.

Кафедра ұстаздары жас жеткіншектерге білім мен саналы тәрбие беру ісін ғылыми зерттеу жұмыстарымен сәтті ұштастыруда. Тарих тұрғысынан алып қарағанда жас мемлекет болып табылатын Қазақстан әлемдік қауымдастықта танымал беделге ие, әлемдік саясатта толық құқықты белсенді субъект болып саналады. Индустриалдық төңкеріс жағдайында жаһандану мен өндірістің аса қатты бәсекелестігі артуда. Индустрия жобаларын жүзеге асырудағы жетістік негізгі атқарушы инженерлердің біліктілігімен анықталады.

Инновация мен қазіргі индустрия – бұл ағымдағы жүзжылдықтағы барлық жетістікті мемлекеттің магистральды жолы. Мұның барлығы, қазіргі Қазақстанның жас азаматтарын дамыған өркениеттердің ғылыми-техникалық идеясы негізінде инженерлік базамен барлық құндылықтар мен жетістіктерді меңгеруге қалыптастырудың мағыналы негізі болуы мүмкін.

САРКЕНОВ Берик Бейсенұлы,
Техника ғылымдарының кандидаты, доцент.

ДОСТАЕВА Ардақ Мухамедиқызы,
PhD докторы, доцент міндетін атқарушы,
Әбілқас Сағынов атындағы Қарағанды Техникалық университеті,
«Нанотехнологиялар және металлургия» кафедрасы

«Адамға шұғыла шашатын, Арманнан биік жоқ екен!!!»

Мұзафар ӘЛІМБАЕВ,
Қазақстанның халық жазушысы:

«...Мен жасым ұлғайған жазушымын. Қайырылып, сонау артта қалған бел-белестеріме, шұғылалы шақтарыма, мұнарлы тұстарға қарасам, «әттеген-ай» деп күрсінер, «ой бәрекелді» деп сүйсінер сәттерім де аз емес сияқты. Мәселен, өз өмірімнің самала-сәулелі беттері деп ұлы Мұхтар Әуезовпен танысып, араласып, жақындасқан жылдарымды, ұлы құшақтың ыстығына жылынып, өнегесінен үйренген кезеңімді, «досым» деген мейірін естіген мезеттерімді айтар едім. Ең алғаш 1949 жылы үйіне барып, отбасында Мұхаңнан интервью алғаным, оны «Пионер» журналына бастыруым жақындасуымның беташарындай болды. Мұхтар Әуезовті зерттегендердің сол сұхбатқа анда-санда сілтеме жасайтындары бар. өйткені Мұхаң ол сұхбатта «Абай» романының туу тарихын тұңғыш баяндап, сыр ақтарған болатын».

Мұзафар Әлімбаевтың туғанына – 100 жыл

Ана тілі

Ана! - десем ана тілі ойға оралар.
Баладай қуанарсың тойға барар.
Тыңдасаң көне аңыздан көркем нақыл
Олжам да қанжығама байлап алар.

Тере білсек бір-бір ауыз қара өлең,
Неше миллион інжу-маржан шамамен?!
Қанша гүлден - қазақ тілі бақшасы,
Қандай дана өлшер қандай бағамен?!

Ерке тіл, еркелеткіш тілім кенім:
Еркежан, айналайын, күнім менің,
Ақ ботам, қоңыр қозым, алтын айым,
Қанша рет жүрек толқып, сүйінгенің!

Ана тілім ырысты ма, құнды ма?
Деп сұрамас, тегін білген сұңғыла.
Туған тілде ас қайырған сайын да,
Оқығандай серпіліп қал бір дұға.

Шұлғытар орыс тілді Олжастарды,
Жарқырат қазақ тілі алмастарын.
Халқына олжа салған айта алады,
Кім қосты сандығыңа мен қосқанды?!

Жұпарлы қырда алуан гүлдер таптым,
Өміршең өзіміздің тілден таптым.
Тіл екен жемістісі, жұпарлысы,
Аялап халық баққан гүл мен бақтың.

Ана тілім ғажап деп айта аламын

Ана тілім ғажап деп айта аламын,
Жәннаттай жан балқыта жай табарым.

Шырқатып ғұмыр бойы айтар әнім -
Келеді толас таппай қайталағым.

Тозбайды сыны кетіп, сұры қашып,
Біз әлі қанған жоқпыз сырын ашып...
Қазағы қадырына жеткен сайын
Жайнайды,
Ертеңге де нұрын шашып.

Наурыз мейрамы

Қарық қып құтты Наурыз,
Қазанға толсын сары уыз.
Қайнасын Наурыз көже де,
Толтырып ішкей кесеңе.
Ұлыстың ұлы күнінде,
Көппенен бірге күлімде.
Көбейсін жаңа достарың,
Молайсын елге қосқаның.
Жарасып көңіл хоштығы,
Бекісін халық достығы.
Ішінде жүрсе аз ғана,
Шайылсын өкпе, наз-нала.
Алдыға сыймай сәбилер,
Құшағын жайсын жаңа үйлер.
Жастардың самсап отауы,
Мейірім төксін Отаны.
Әспеттеп ата дәстүрін,
Әсем боп өссін жас буын.
Кірбің тартпасын кәрілер,
Барыңның дәмді нәрін бер!
Дүрлеген Қазақстанға
Таңғалсын дос та, дұшпан да!

Өз бағаңды өзің біл

Өз бағамды сұрамаймын өзгеден,
Ердің құнын өлшейтін кім сөзбенен?!
Өз бағамды сұрамаймын өзгеден,
Ер салмағын безбендер кім көзбенен?!
Сұрасам да кемеңгер мен батырдан,
Қадырымды сұрамаймын өзгеден,
Ел алдында өз орынын парықтап
Күйкі пенде көңілімен сезбеген...

Күн бата ма

Күн батады,- дейді-ау жұрт,- ұясына,
Ондай ұя әсте жоқ туасы да.
Інге кіріп, ұйқыға шомбайды күн,
Күн самғайды заңғардың қиясында.
Күн бата ма?
Күн батса, не болады?
«Күн батты»- деу білместің жорамалы.
Күн тек қана көзіңнен тасаланып,
Көкжиекке зырлайды одан әрі...
Мейіріммен жылытса жаңа бізді -
Қарт атаны, жас сәби, анамызды,
Бірте-бірте аунайды батыс бетке,
Жалғастырып араймен арамызды.
Күн батпайды, ешқашан күн батпайды,
Күн батса егер, қайтадан үн қатпайды.
Сырғып сол алтын күндер өткен сайын
Әр минутың қаншама қымбаттайды.
Күн батпайды.
Күн батса, не болады?
«Күн батты»- деу білместің жорамалы.
Күн тек қана көзіңнен тасаланып,
Көкжиекке зырлайды одан әрі...

Ұқсастық

Мен мектеп қоңырауындай ұқыптымын:
Шарқ ұрам, келеді істің күтіп күнін.
Ей, ақын!
Сен де ұстазсың, борышың мол,
Өмірдің оқырманға тоқыт жырын.
Мектептің қоңырауындай сергектігім:
Неге ол кежірлерге бермек тыным?!
Оятам қалғығанды, мүлгігенді,
Жайбасар самарқаудың терген жүгін.
Мектептің қоңырауындай өлеңдерім,
Орынды аландауым, елеңдеуім:
Сыңғырлы келісіммен жас буынға
Нұсқасын білім төрін, өнер көгін...

Ақын Мұзафар Әлімбаев атамыздың өлеңдері-bilim-all.kz сайтынан алынды.

ӘЛЕМДЕГІ

ЕҢ ҮЛКЕН ҰШАҚ

Airbus A380 - Airbus S.A.S. консорциумы жасап шығарған кеңфюзеляжды екі палубалы төрт қозғалтқышты турбореактивті жолаушы ұшағы. Әлемдегі ең үлкен жолаушы ұшағы. Алғашқыда A3XX атауымен белгілі болған бұл ұшақты Airbus консорциумы кең фюзеляжды ұшақтар нарығындағы Boeing компаниясының монополиясын жою үшін жасап шығарды.

Airbus A380 - әлемдегі ең үлкен жолаушы тасымалдайтын ұшақ. Оның ұзындығы - 80,65 м, биіктігі - 24,08 м, қанатының ұзындығы - 79,75 м. Ұшақта 853 жолаушы тасымалдайтын бір класс не 525 орынды үш класс болады. 15 мың километрден де алыс қашықтыққа ешқандай аялдамасыз жеткізе алады.

Ұшақ төрт турбореактивтік қозғалтқышпен жабдықталған әрі олардың екі түрі бар: Engine Alliance GP7000 және Rolls-Royce Trent 900. Ұшақтың салмағы — 280 тонна, ал ұшу кезіндегі максималды салмағы - 560 тонна. Сонымен қатар, жүк тасымалдайтын түрі бар, оның атауы - A380F. Бұл ұшақ 10 мың километр қашықтықта 150 тонна жүкті таси алады.

Ұшақты құрастырып, жабдықтау үшін, шамамен, 12 миллиард еуро жұмсалған. Бұл ұшаққа жұмсалған қаражаттың орнын жабу үшін 420 авиалайнер сату керек екен. Бірақ қазіргі таңда бұл ұшақтың 68 Airbus A380 үлгісі ғана шығарылады. (egemen.kz)

ЕҢ БИІК ШЫҢ

Джомолунгма (Эверест, Everest) – жер бетіндегі ең биік шың. Қытай мен Непал шекарасына орналасқан бұл шыңның биіктігі – 8844,43 метр. Жылдық температурасы 34 градус шамасында болса, үнемі 7-8 балл, кейде 12 балға дейін боран соғады. Оның төңірегінде теңіз деңгейінен биіктігі 7000 метрден асатын 40 шың бар.

Джомолунгма атауы қалай шыққан?

Джомолунгма шыңы тибет тілінде «Gomolangma», непал тілінде «Сагарматқа» деп аталады. Мұндағы «qomo» сөзі «әйел перизат» деген мағына берсе, «langma» – ана тұлғасы деген сөз. Екі сөзді қоссақ, «Ұлы жердің анасы» деген атауды білдіреді. «Сагарматқа» көктегі перизат деген ұғымды меңзейді. Ал «Everest» атауы болса Джомолунгма шыңының биіктігін өлшеу мекемесінің бастығы Георги Еуресттің (George Everest) атымен байланысты шыққан. Гималай тауының сілеміндегі бұл тауды қазақтар «Бұланай шыңы» деп атаған деген сөз бар. «Бұланнан үлкен аң болмас, Бұланайдан биік тау болмас» деген тұрақты сөз тіркесі осы Джомолунгмаға байланысты айтылса керек. Ендеше біз «Бұланай» деп бұрынғы атын атамасақ та, орыс тілінің ықпалында кетіп «Джомолунгма» деп атамай-ақ, «Жомалаңма шыңы» депқазақ тілінің икеміне қарай айтқанымыз орынды сияқты.

Жомалаңмаға алғаш рет кім шықты?

Жер бетінің айдары атанған Жомалаңма шыңына шығуға құлшынғандар да аз емес. Атап айтқанда,

өткен ғасырдың басынан бастап бұл шыңға шығуға құлшынған шыңшылдардың арманы 1953 жылы әзер іске асты. Осы жылдың 29 мамырында Эдмунд Хиллари мен непалдық Тензң Норгай шыңның төбесіне шығып, адамзаттың жер бетіндегі ең биік шыңды бағындыруының алтын парағын ашты. Алайда ғылым-техника қаншалық дамып, адамзаттың жаратылыстық заңдылықтарды түсіну танымы тереңдегенімен, шыңға шығудағы мехнаттар мен қатерлер әлі азайған жоқ. Оттегі шалаң, үнемі боран соғып, қар көшкіні түсетін Жомаланма шыңына шығу үшін альпинистерге басын бәйгеге тігуге тура келеді.

ҚАШЫҚТЫҒЫ ЕҢ ҰЗАҚ ЖОЛ

Ең көне жолдар біздің дәуірімізге дейінгі 4 мыңжылдықта салынған. Месопотамиядағы Ур қаласының маңынан табылған жол мен Англияның Гластонбери қаласына жақын жерден табылған жол

осы мыңжылдықтың басына жатады. Еуропадағы ең көне жолдардың бірі «Свит-Трек» деп аталатын жол Ұлыбритания аралынан табылды. Б.з.д 3900 жылдары салынған жол күл, линден ағашынан салынып, оның үстіне емен төсеген. Ең көне жолдарға Крит аралында табылған жолдар да жатады. Біздің дәуірімізге дейінгі 3-мыңжылдыққа жататын Крит жолдары қалыңдығы 15 см-ге жететін әктас тақталардан қаланған. Жол төсеуге арналған кірпіш алғаш рет біздің дәуірімізге дейінгі 3000 жылы ежелгі Үндістанда қолданылған.

Панамерикалық тас жолы

Дүние жүзіндегі ең ұзын магистраль – Латын Америкасының 12 штатын – Мексикадан Чили мен Аргентинаға дейін байланыстыратын Панамерикалық магистраль. Оның Гиннестің рекордтар кітабына енген ресми ұзындығы 24140 км, ал бейресми ұзындығы екі есе ұзын, шамамен 48 мың км. Ресми түрде автожол Америка Құрама Штаттарымен шекаралас Мексиканың Нуэво-Ларедо қаласынан басталады. Жол Мехикоға, содан кейін Тынық мұхиты жағалауымен Вальпарайсоға (Чили) дейін жалғасады, онда тас жол шығысқа қарай Аргентина астанасы Буэнос-Айреске қарай бұрылады.

ЕҢ КЕРЕМЕТ ҒИМАРАТ

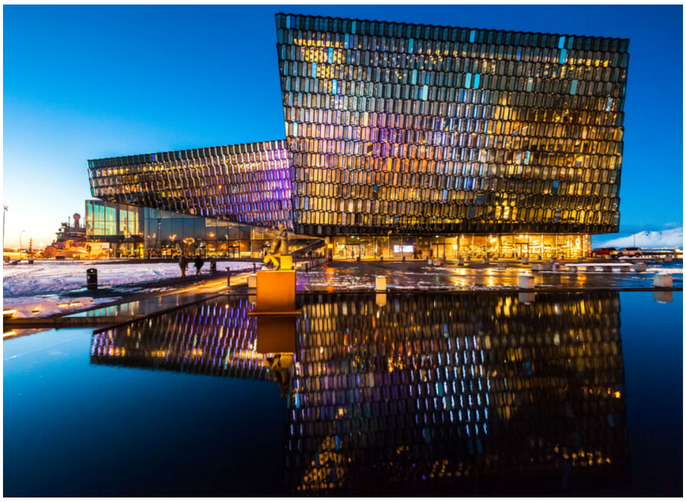

«Харпа» концерт залы

***Орналасқан жері: Рейкьявик, Исландия.**

***Салынған жылы: 2011 жыл.**

Харпа - Рейкьявик концерт залы мен конференциялар орталығын дат-исландиялық суретші Олафур Элиассон жасаған. Құрылыстың құны 164 миллион евро. Ғимараттың жалпы ауданы 28 000 шаршы метрді құрайды. Мұнда төрт концерт залы, сонымен қатар кәдесый дүкендері, гүлдер салоны, кітап дүкені, бутиктер, кафе және панорамалық көрінісі бар мейрамхана бар. Ғимараттың атауы исланд тілінен «арфа» деп аударылған.

ЕҢ ІРІ КЕМЕ

Prelude FLING – адамзат тарихындағы, жер бетіндегі ең ұзын кеме. Ұзындығы – 488 м, ені – 74 м. Су бетіне 2013 жылдан бастап шықты. Ұзындығы жағынан Израилдегі «Плача» қабырғасымен тең. Кеменің алыптығы сондай, оған бес бірдей алып футбол алаңы немесе 175 жүзу бассейні сияды.

Ол оңтүстік Кореяда өндірілген. Кеме тек тасымалдаушы қызмет атқарады. Жалпы жұмыс істеу ұзақтығы – 25 жыл.

massaget.kz
arqau.kz

ЭКОЛОГИЯ ТУРАЛЫ ҚЫЗЫҚТЫ ДЕРЕКТЕР

Адамның қоршаған ортаға кері әсері, залалы көптеген жағымсыз салдарға, атап айтқанда экологиялық апаттарға әкелді. Қазір қоғамның назарын экологиялық проблемаларға аудару қажет, сондықтан біз әлемдік экологияға байланысты ең өзекті ғылыми фактілерді ұсынамыз:

*орташа автомобиль әр 30-35 шақырым сайын қоршаған ортаға шамамен 500 -600 кг газ тәрізді қалдықтарды шығарады. 50 - 60 жыл бұрын бір орташа автомобиль әр 30-35 шақырым сайын қоршаған ортаға шамамен

12,5 – 15 кг газ тәрізді қалдықтарды шығарды, өйткені ол уақытта автомобильдер әлдеқайда аз болды, өкінішке орай, қазір экология бұрынғыға қарағанда қатты зардап шегіп отыр.

*Әлемде қоршаған ортаның ластануын өлшейтін арнайы сездіргілер бар. Әдетте, мұндай сездіргілер жиектерде орнатылған.

*4 миллион литрден астам таза ауыз су улану үшін, төрт литр машина майы жеткілікті. Айта кету керек, мұндай сан әсерлі болып көрінсе де, оны күнтізбелік бір жылда тек елу адам пайдаланады.

*жаңа көлікке қарағанда, орташа есеппен бірнеше адам тұратын үйде көмірқышқыл газын көбірек шығаратыны бізге мәлім. Ең қарапайым есептеулер көмірқышқыл газының шығуы кем дегенде екі есе көп екенін көрсетті.

*неліктен бөлмені желдетіп тұру керек? Көптеген адамдар уақытының көп бөлігін жабық жерлерде өткізеді, тіпті үй ішіндегі

ауа сыртқы ауадан 25 есе лас екенін білмейді.

*жыл сайын әлемде 125 миллионға жуық жұмыс істейтін телефондарды иелері шаршап немесе қызығы басылғаннан соң полигонға тастайды.

*күн сайын екі миллион тонна қалдықтар табиғи су объектілерінде кездеседі, жыл сайын 260 миллион тонна пластмасса бұйымдары мұхиттарға тасталады. Барлық осы пластикалық қоқыстар мұхиттарға өзендер, бұлақтар және теңіз толқындары арқылы құрлықтан шығарылады.

*ауылшаруашылық қажеттіліктері үшін пайдаланылатын тұщы судың шамамен 30-33% – ы суару жүйелерін алып, жетілдірсе ғана үнемдеуге болады.

«Экология» сөзін ежелгі грек тілінен

«үй» немесе «мүлік» деп аударуға болады. Жоғарыда келтірілген қызықты, экология туралы фактілер әрқайсымызға өз болашағымызды, ұрпақтарымыздың болашағын да сақтап қалу үшін қоршаған ортаға қамқорлық жасауымыз керек екенін тағы да еске салады деп үміттенеміз.

Ales.kz

Суреттер: Gjv.kz; пластиковые окна Veka; Dauletten.kz;mail.kz

Farabi shákirti

www.farabishakirti.kz
@farabishakirti.kz
@farabishakirti.kz

ЗЕРЕК ЖАСӨСПІРІМДЕРГЕ АРНАЛҒАН РЕСПУБЛИКАЛЫҚ БАСЫЛЫМ

День Независимости Казахстана (Тәуелсіздік күні) — государственный праздник Республики Казахстан, отмечается в Казахстане ежегодно 16 декабря.

ДЕНЬ НЕЗАВИСИМОСТИ

День Независимости Казахстана 16 декабря — государственным праздником Казахстана. Согласно закону Республики Казахстан О праздниках, в Казахстане отмечаются национальные праздники, государственные праздники, профессиональные и иные праздники.

Государственным праздники — праздники, посвящённые событиям, имеющим общественно-политическое значение, а также традиционно отмечаемые гражданами Республики Казахстан. Празднование государственных праздников может сопровождаться проведением официальных мероприятий. Устанавливаются Законом «О праздниках в Республике Казахстан».

16 декабря 1991 года Постановлением Верховного Совета Республики Казахстан № 1008-XII был принят конституционный закон «О государственной Независимости Республики Казахстан».

В преамбуле Закона сказано: «Верховный Совет Республики Казахстан, выражая волю народа Казахстана, признавая приоритет прав и свобод личности, закрепленных во Всеобщей декларации прав человека, иных общепризнанных нормах международного права, подтверждая право казахской нации на самоопределение, исходя из решимости создания гражданского общества и правового государства, осуществляя миролюбивую внешнюю политику, заявляя о своей приверженности принципу нераспространения ядерного оружия и процессу разоружения, торжественно провозглашает государственную Независимость Республики Казахстан».

В соответствии с Законом «Республика Казахстан — независимое, демократическое и правовое государство. Она обладает всей полнотой власти на своей территории, самостоятельно определяет и проводит внутреннюю и внешнюю Политику». Статья 1. «Республика Казахстан строит свои взаимоотношения со всеми государствами на принципах международного права».

29 сентября 2022 года Президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев подписал Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам кинематографии, культуры и праздников», согласно которому День Независимости — 16 декабря установлен государственным праздником.

ru.wikipedia.org

НОВОГОДНЕЕ НАСТРОЕНИЕ:

идеи интересного досуга

Главный волшебный праздник уже совсем скоро – но как быть, если не удается проникнуться той самой атмосферой, которая дарит впечатления и воспоминания о зимней магии. У нас есть несколько идей, которые точно станут началом волшебства.

Устрой киномарафон. Нет ничего более вдохновляющего, чем видеть Новый год на экране. Проникнуться настроением и почувствовать приближение праздника помогут фильмы и мультики. Можно пересмотреть любимые, а можно создать список новых и посмотреть с еще большим интересом.

Вот список, который есть у нас: Один дома, Гринч, Тук и Плюх: я буду дома к Рождеству, Холодное сердце, Снежная Королева, Секретная служба Санта Клауса, Эльф, Лавка чудес, Полярный экспресс, Заснеженное Рождество.

Новогодние вкусняшки. Готовить их просто, а вкус сразу напоминает о том, что сейчас зима и нет повода оставаться без настроения. Горячее, выпечка, напитки – зимний рецепты есть на любой вкус. Мы выбрали самые простые и быстрые варианты.

Елочка с Нутеллой: понадобятся готовое дрожжевое слоенное тесто (продается в любом магазине), Нутелла, M&M's или другие украшения по вкусу. Разморозь тесто при комнатной температуре. Это происходит в течение менее чем часа. Вырежи больших два треугольника. Один треугольник обильно смажь Нутеллой и помести сверху второй. Разрежь веточки, по фото видно как это вделать удобнее. Скрути каждую веточку. Отправь выпекаться на 15-20 минут при 180 градусах. Готовую елочку остуди и укрась тем, что ты выбрал. Съедобная елочка на десерт готова!

который понравился и разучи к определенному дню. Важно поставить себе дедлайн – тогда будет достаточно мотивации и время будет распределено так, чтобы его хватало и на другие дела. Для себя, для близких или для контента в соцсети. Не стесняйся самовыражаться и показывать себя с той стороны, которая нравится тебе.

Символические подарки. Это, конечно, те, которые можно сделать своими руками. Испечь, сжить, вырезать, слепить. Вариантов множество. Ниже по списку есть простые и легкие идеи, которые можно воплотить за один вечер. Дерзай!

Имбирные пряники, вязаный брелок, фенечка или браслет из бисера, шоколадная бомбочка, изделия из самосохнущей глины (тарелочка для украшений, ваза для цветов и другие),

Т. Ибрагимова

Горячий шоколад. Понадобится какао-порошок для варки, молоко – 250 мл на одну порцию, плитка шоколада (темного или молочного – неважно, на твой вкус), взбитые сливки, шоколадная стружка, маршмеллоу – по желанию. Свари какао с молоком в пропорции 1 столовая ложка на 250 мл кипящего молока. Добавь шоколад по вкусу, от этого будет зависеть сладость и консистенция напитка. По желанию укрась напиток взбитыми сливками и шоколадной стружкой. Согревайся и наслаждайся!

Массовые катания. Сходить на каток – крутое решение для тех, кто хочет провести время не только весело, но и с пользой для здоровья. Днем или вечером – катания на свежем воздухе помогут взбодриться, получить заряд энергии и, конечно, зимнего настроения. Главное – тепло одеться, чтобы не заболеть. Впрочем, катки есть не только на открытом воздухе, но и на стадионах или в ТРЦ. Выбор за тобой!

День снежинок. Устроить волшебство в доме можно без больших затрат. Из обычных листов А4 можно сотворить волшебную атмосферу – просто бери в руки ножницы и фантазия включится сама. Такими снежинками можно украсить весь дом – наклеить на окна, повесить на потолки или елку, украсить ими комнатные растения.

Новогодний концерт. Нет-нет, идти никуда не нужно. Концерт можно организовать самому. В интернете множество быстрых танцев с пошаговой инструкцией. Выбери тот,

НАУЧНЫЕ ПРОЕКТЫ ШКОЛЬНИКОВ ИЗ АЛМАТЫ ЗАНЯЛИ ПРИЗОВЫЕ МЕСТА НА МЕЖДУНАРОДНОЙ ВЫСТАВКЕ ИЗОБРЕТЕНИЙ

Алматинские школьники завоевали три золотые медали на международой выставке науки и изобретений среди учащихся. Выставка International Science and Invention Fair (ISIF 2023) проходила на Бали в начале ноября. Победителями стали Халбай Дияр, учащийся лицея №24, а также Ажар Нышанбай

и Тогжан Жандарбек – ученицы специализированного лицея №178. На выставке они представили свои научные разработки в категории Life Science, которые могут найти применение в повседневной жизни. Разработка Ажар Нышанбай и Тогжан Жандарбек связана с созданием защитного покрытия для предотвращения коррозии металла. А Дияр Халбай представил проект программы для определения наиболее эффективных маршрутов проезда в города Казахстана с использованием алгоритма Дейкстры – метода, позволяющего найти оптимальный маршрут от одной заданной вершины ко всем остальным.

14-ЛЕТНЯЯ ШКОЛЬНИЦА СОЗДАЕТ КОМИКСЫ ПО ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА

Асыл Сұңғатқызы из Усть-Каменогорска рисует комиксы, в которых рассказывает историю Казахстана. Казахские батыры, национальные и сказочные герои, исторические личности стали образами в комиксах Асыл. 14-летняя школьница уже выпустила несколько альбомов комиксов. Школьница со своим наставником решили не просто рисовать картинки, а через них привить современной молодежи любовь к чтению и истории Казахстана. Сегодня у Асыл уже несколько опубликованных альбомов комиксов. Два года назад, к 155-летию Алихана Бокейхана, она подготовила и выпустила комикс-альбом «Алаш Көсемі», в прошлом году - альбом-иллюстрацию «Ер Төстік». «Думаю,

мои комиксы рассчитаны на разные возрастные категории. Я точно знаю, что их читают и взрослые люди, и подростки. Например, мои одноклассники всегда интересуются моим творчеством, приходят на презентации альбомов. Им интересно, над чем я работаю. Некоторые родители читают мои комиксы детям, рассматривают с ними картинки. Мне бы очень хотелось, чтобы через мои комиксы люди захотели узнать больше о героях и начали о них читать», - говорит Асыл.

ИННОВАЦИОННЫЙ СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ УРОЖАЙНОСТИ РАЗРАБОТАЛА ШКОЛЬНИЦА ИЗ АЛМАТЫ

Ученица NIS физико-математического направления разработала синтез органического ионного соединения с высокой биологической активностью, обладающей потенциалом для повышения урожайности сельскохозяйственных культур. Тема научной работы Анастасии – «Синтез и рост-стимулирующая активность метилиодида димедрола» - ставит перед собой две ключевые цели: первая, достигаемая на протяжении первого года исследований, заключается в синтезе нового ионного соединения на основе димедрола; вторая цель предусматривает проверку биогенной активности созданного соединения на примере роста семян пшеницы. «В условиях растущей численности населения в ближайшем будущем, появление новых, эффективных методов получения соединений с желаемыми свойствами при минимальных затратах становится критически важным. В результате успешной второй части проекта, где была проверена рост-стимулирующая активность метилиодида димедрола на семенах пшеницы, полученные данные превзошли показатели других образцов»,- рассказали в NIS.

По материалам сайтов informburo.kz, tengrinews.kz, inalmaty.kz

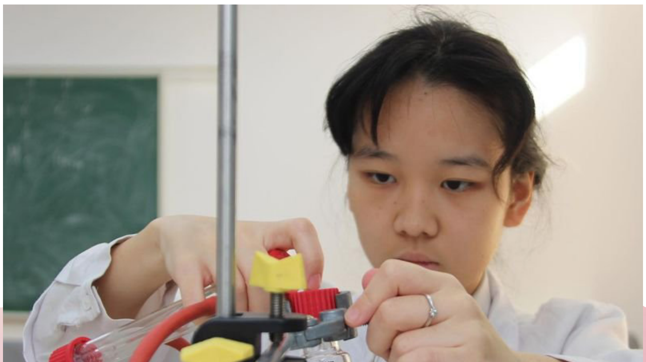

Упражнения для крепкого сна

1. «Черепашка на спине»

Исходное положение - лежа на спине, расслабленно, не запрокидывая голову, а слегка подтянув подбородок к груди, так чтобы чувствовать напряжение шейного отдела позвоночника.

Мягко подтяните ноги к груди, обхватив их руками. Ноги не должны быть напряжены. Делайте глубокий вдох, задерживайте на секунду дыхание, полный выдох. Старайтесь дышать не грудью, а животом, хорошо ощущая как на вдохе напрягаются и расслабляются мышцы поясничного отдела позвоночника.

Повторите вдох-выдох пять раз.

2. «Цапля на спине»

Из предыдущего положения мягко вытяните вперед одну ногу, положив пятку на пол или постель. Вторую оставив прижатой к груди, придерживая ее руками. Сделайте пять вдохов и выдохов.

Повторите со второй ногой.

3. Скрученный шпагат.

Постарайтесь дотянуться коленом ноги до пола на противоположной стороне. Если не получается - положите ногу на колено другой ноги. Можно просто поставить ступню за колено, как бы скрестив ноги.

В таком скрученном положении сделать пять глубоких вдохов и выдохов. Не забывайте на пару секунд задерживать дыхание между вдохами-выдохами. И помните - дышать нужно животом, а не грудью.

4. Крученая растяжка.

Сядьте, максимально широко, насколько позволяет растяжка, раскиньте ноги, выпрямите спину. Если не получается выпрямить спину, можно подложить под ягодицы валик из одеяла или подушку, чтобы создать опору. Старайтесь, чтобы спина была максимально прямая. Аккуратно повернитесь влево, положив одну руку между ног, а вторую - за левую ногу, как бы опираясь на них. Сделайте пять вдохов и выдохов. Аккуратно повернитесь вправо, повторив процедуру с дыханием.

5. «Ноги отъезжают...»

Сядьте, согните ноги, прижмитесь к ним животом и обхватите бедра руками. Старайтесь, чтобы спина при этом была прямая. Медленно начинайте выпрямлять ноги, слегка препятствуя им руками.

Выпрямите настолько, насколько позволяет растяжка - не надо напрягаться, упражнение должно быть комфортным. Можно оставить колени чуть согнутыми. Попробуйте обхватить ступни ладонями. Если не получается - то начните с обхвата голеней. Замрите, сделайте пять вдохов и выдохов.

Такие упражнения не травмируют позвоночник, плавно и мягко тренируют мышцы, насыщая кровь кислородом. Хороший сон гарантирован.

По материалам
WWW.KP.RU

Т.Ибрагимова, журналист

THE DRAGON IN CHINESE CULTURE

The dragon is the fifth animal in the zodiac cycle and is considered China's most important cultural symbol. Seen as possessing magical powers, the Chinese dragon is much more benevolent than the fire-breathing monsters of Western culture. Wise and powerful, the dragon symbolises courage, confidence and adventurousness, whilst being seen to represent success and ambition. Consequently, people born in the Year of the Dragon are thought to possess many of these traits.

A Mythical Creature

The dragon is the only mythical zodiac animal, and it combines the characteristics of nine different creatures. It has the horns of a deer, the head of a camel, the eyes of a rabbit, the ears of an ox, a snake's neck, a belly of a clam-monster, fish-like scales, eagle claws and the palms of a tiger.

A Proud Emblem

The dragon's spiritual significance can be traced back to the Neolithic Age more than 5,000 years ago. China became more united during the reign of Huangdi (2717–2599 BC). Known as the Yellow Emperor, he united many of China's original tribes, combining elements of their symbolism as one new totem – the dragon. This marked the start of the unification of Chinese civilisation, which explains why Chinese people refer to themselves as 'Descendants of the Dragon'. Over time the dragon has come to represent the spirit of the Chinese people, which is strongly associated with innovation, independence and enterprise, and it is celebrated throughout Chinese art and culture.

Dragon Art

There is a long-established tradition of celebrating the dragon through art. Whether they are expressed in the form of carvings, paintings, or costumes, dragons are usually depicted dynamically. Strong and unyielding, these interpretations reflect the indomitable qualities of the dragons of myth and legend.

This proud national emblem is also celebrated through Dragon Dances, which are an important part of many Chinese festivals, including New Year. Of all the parades that take place throughout the New Year festivities, the Chinese Dragon Parade is the highlight. Costumes consist of a large head and a tail-like body in sections which are lifted on poles. Customarily performed along with lion dancers, acrobats and martial artists to the sound of drums and horns, the parade ends in a burst of firecrackers.

Lords of Water

Chinese dragons are supposed to control watery phenomena. According to folklore, they might use this power to summon rain during a drought. This association with water can also be seen at the annual Dragon Boat Festival that takes place across China. This ancient sport involves racing brightly coloured boats decorated with dragon heads and long tails carved from wood.

Traditional Customs

The dragon features prominently in many traditional Chinese customs. During the second month of the lunar calendar, it is traditional to eat noodles that resemble the dragon's facial hair for example. There are also many popular sayings that are connected to the dragon. The leading company in an industry is described as the 'dragon head enterprise,' reflecting its size and status, whilst the expression 'fish jump over the Dragon Gate' is used to describe someone getting a place at a good university or securing a life-changing job.

According to Chinese mythology, the Dragon's Gate is located at the top of a waterfall cascading from a legendary mountain. Carp swim upstream against the current, but only a few make the final leap over the waterfall. It is said that if a carp successfully makes the jump, it is transformed into a dragon. The image of a carp jumping over Dragon's Gate is an old and enduring Chinese cultural symbol for courage, perseverance and accomplishment.

Imperial Power

Ancient Chinese emperors described themselves as sons of the dragon god and used its symbolism to underscore their authority. One of the most spectacular examples of this association is the Nine-Dragon Wall found at the Forbidden City in Beijing. Use of dragon motifs was strictly reserved for the royal family who often used dragon patterns on their clothing, and even today the dragon is still associated with imperial power.

www.royalmint.com

Snowman salad

Ingredients
2 packages cream cheese, softened
1 package hard cheese
1 tablespoon salt-free seasoning
1 packet ranch dressing mix
10 whole peppercorns
1 baby carrot
1 jalapeno pepper with stem
crackers for serving

Mix cream cheese, pepper Jack cheese, Cajun seasoning, and ranch dressing mix together in a large bowl; divide mixture to form one small cheese ball for the head and one larger cheese ball for the body. Wrap and chill in the refrigerator for 4 hours or up to overnight before serving.

Place larger cheese ball on a serving plate for body. Place smaller cheese ball on top for head. Slice the tip off baby carrot; press into cheese ball for nose. Use whole peppercorns for mouth, eyes, and buttons. Cut the top, with stem, from a jalapeno, and place on top for a hat. Serve with crackers.

Strawberry Santas

Ingredients
20 medium-large strawberries, hulled for a flat base
4oz Philadelphia Light cream cheese
4–6 teaspoons gluten-free icing sugar, to taste
40 mini dark-choc bits or chocolate chips

Instructions

Cut the top third off each berry and reserve. Stand berry bases on a serving platter.

Mix cream cheese and icing sugar until smooth and creamy.

Pipe or spoon 1 teaspoon cream onto flat berry tops. Place reserved berry tops on top. Use the smallest piping nozzle to pipe mixture onto the tip of each strawberry 'hat' (pompom) and onto 'chest' (button).

Use tweezers to place 2 chocolate pieces onto each cream 'face' (eyes). Refrigerate until ready to serve.

Бурабай

Зәмзәмдайын сарқыраған бұлағы,
Абылайдың ақ ордасы, тұрағы.
Өлеңіне арқау болған Сәкеннің,
Бурабайым – жер бетінің жұмағы.
Бір қарашы өркеш-өркеш тауларға,
Жеке батыр ұйқысына таңданба!
Тіл жетпейтін Оқжетпесті суреттеп,
Жұмбақтастың сырын ашқан жан бар ма?
Айнакөлдің мөлдіріне құмар ем,
Өң бойына тарамай ма бұдан ем.
Сексенкөлге зер салсаңыз тұңғиық,
Маржан толы асты оның бір әлем.
Мен шығайын мынау ғажап белеске,
Сақталады осы жұмақ жер есте.
Талай адам таңдай қаққан Бурабай,
Жаратқанның шеберлігі емес пе?!

Ерден НҰРАХМЕТ

Дереккөзі:
«Береке-Бурабай» қонақ үйлер желісі